

GRAFIČKA REKONSTRUKCIJA KATEDRALE SV. MARIJE U SENJU

Senjska katedrala ima nesumnjivu vrijednost kao arhitektonski spomenik prošlosti. Svi opisi Senja je spominju, ali datum njene izgradnje nije se mogao do sada tačno fiksirati. Postojala su razna mišljenja o njoj, kao i o tome da li je ona izvorno bila jednobrodna romanička bazilika, ili je već izgrađivana kao trobrodna, te i nema ništa romaničko. Međutim u II svjetskom ratu bila je prilikom bombardiranja teško oštećena, kao i mnogi drugi objekti Senja, što je pružilo priliku da se kod poslijeratnog restauriranja dadu definitivni odgovori na mnoga pitanja o njenoj izgradnji. Kada je žbuka pročelja bila otučena, jasno je došao do izražaja njen srednji dio, ostatak romaničke bazilike, njeno pročelje i lađe prigradene kasnije sa strana, što je restauracijom i ostalo jasno raščlanjeno.

No kakav je mogao biti njen cjelokupni izgled, faktične njene dimenzije, njene arhitektonske mase unutar još srednjovjekovnim zidinama utvrđenog grada, u XVII stoljeću iza uskočke epohe, kada je Senj bio jedan od najvažnijih gradova tadanje Hrvatske, i kada je to još bila romanička jednobrodna bazilika sa tornjem poput kule, kako je više-manje simbolično prikazuje Valvasorova veduta iz tog doba? Ovom kratkom studijom želilo se dati najvjerojatniji odgovor na to pitanje.

Grafičkoj rekonstrukciji katedrale, kao jednog od najvažnijih objekata Senja, a po svom izgledu iza poslijeratne restauracije i jednog od najzanimljivijih sakralnih objekata naših krajeva uopće, a jadranskog područja napose, prišlo se tako da se je najprije pratio njen tlocrtni rast na temelju studije i analize postojećih dokumenata, literature, savremenih arhitektonskih snimaka i istraživanja na terenu¹.

Njen rast se pratio na podlozi savremenog arhitektonskog snimka tlocrta katedrale, te na temelju grafičkih dokumenata, počevši od Stierove vedute iz 1660. g.,² Valvasorove iz 1689. g.,³ one iz 1749. g.,⁴ pa preko planova Senja iz 1763. g.,⁵ 1779. g.,⁶ 1788. g.,⁷ 1800? g.,⁸ 1857. g.,⁹ do »Položajnog plana

1) Historijska dokumentacija katedrale, kao i drugih sakralnih, fortifikacionih i profanih objekata opširnije je obrađena u »Arhitektonski spomenici Senja« — predano za publiciranje u RAD JAZU.

2) Beč, nacionalna biblioteka, zbirka rukopisa 8608/102

3) Zagreb, grafička zbirka arhiva Hrvatske

4) Beč, ratni arhiv B IX C 850

5) Beč, arhiv dvorske komore 0—162

6) Beč, ratni arhiv G I h 1501

7) Beč, nacionalna biblioteka, zbirka karata AAXXX 12

8) Beč, nacionalna biblioteka, zbirka karata AAXVII 3

9) Beč, ratni arhiv G I h 1508

katedrale« iz vremena prije 1900. g. (u kojem su urisana oštećenja u II svjetskom ratu), perspektivnog prikaza katedrale sa zvonikom porušenim 1900. g. po crtežu arh. Vancaša¹⁰, prema snimkama pročelja arh. H. Bilinića prije njene poslijeratne restauracije¹¹ te nekim fotosima iz vremena prije II svjetskog rata¹² (Sl. 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 37, 39, 40).

Na temelju tih grafičkih podloga prišlo se vjerojatnoj rekonstrukciji tlocrta, počevši od onog vremena kada o katedrali postoje pisani dokumenti. Poznato je naime da se senjski biskup u dokumentima prvi put spominje 1169. g.¹³, iako neki autori tumače u tom dokumentu navedenu riječ »predšasnici« kao dokaz da je senjska biskupija mnogo starija¹⁴. Može se zaključiti prema navedenom, kao i zbog samog značenja Senja u to vrijeme, da je to doba njene izgradnje, ili bar početka izgradnje katedrale u gradu Senju, sjedištu biskupije, to više što se također u to vrijeme izgrađuju katedrale i na obližnjim otocima, Krku i Rabu¹⁵.

Datum najranijeg dokumentiranog spominjanja međutim vezan je uz objekt zvonika koji redovito, prema uzoru s onu stranu Jadrana, kod rano-romaničkih bazilika stoje odjelito u našim južnijim dalmatinskim gradovima. Pavao Vitezović, prigodom opisivanja što se značajno u pojedinoj godini desilo, navodi¹⁶ »1.000 Sztolne Cirkve Szenyske turren aliti zvonik vezda je zidan«, a Sladović tome nadodaje¹⁷ »Nurak ili zvonik nosi broj 1000, a otkada je crkva u Senju, to se ne zna...« Ako postoji zvonik, vjerojatno već postoji i crkva, ali koja? Postoje suprotna mišljenja i o tome o kojem je tornju ovdje riječ. Neki smatraju da se taj tekst odnosi na toranj koji je stajao pred katedralom i koji je 1900. g. porušen.¹⁸ Ili se drži da se spomenuti Ritter-Vitezovićev i Sladovićev tekst odnosi na toranj vidljiv na veduti Valvasorovoj, a koji je stajao iza objekta katedrale¹⁹. Danas iza bombardiranja u

10) HKS: Senj, Zagreb 1940, sl. 26

11) Arhitektura-urbanizam 5—8/1951, str. 66.

12) HKS: Senj, sl. 73

13) Farlati: Il. S. IV, 118; Kukuljević: Cod. dipl. II, 84: CXII i dr.

14) Sladović: Povesti biskupijah senjske i modruške ili krbavske, Trst 1856, str. 93—4; Crnčić: Najstarija poviest krčkoj, osorskoj, rabskoj, senjskoj i krbavskoj biskupiji, Rim 1867, str. 31—4.

15) Vasić: Arhitektura i skulptura u Dalmaciji, Beograd 1922, str. 124. Iveković: Bau — und Kunstdenkmale in Dalmatien. Die Inseln: Rab — Hvar — Korčula, Wien 1927, str. 3

16) Ritter-Vitezović: Kronika iliti szpomenek vszega szveta vekov. Zagreb 1696, str. 72

17) op. cit. 16

18) Kukuljević: Putne uspomene iz Hrvatske, Dalmacije, Arbanije, Krfa i Italije, Zagreb 1873, 24: »... Crkveni zvonik stoji po starinskom ukusu osamljen naprama crkvi sa zapadne strane i popravljen je god. 1828., kad skinuše starinski napis te u novom napomenuše samo, da je građen u XII. vieku...« i Kukuljević: Nadpisi sredovječni i novovjeki na crkvah, javnih i privatnih sgradah itd. Zagreb 1891, 258: 866« Na zvoniku što je stajao pred katedralom, a koji je porušen 1900. godine stajao je ovaj natpis:

HAEC TURRIS A NOVEM SAECULIS SUB-
SISTENS AT VALDE DEFORMIS, AD FOR-
MAM TURRIS CAMPANARIAE SUMP-
TIBUS ECCLESIAE ET BE-
NEFACTORUM MUNIFICIEN-
TIA REDACTA EST
ANNO DOMINI
1826.

(što se tiče datuma, to je jedno u proturječnosti s drugim).

II svjetskom ratu, kada je porušen i ovaj toranj zajedno sa župnim — prije biskupskim — dvorom, ne postoji ni jedan od njih i ne može se sa sigurnošću ništa o tome zaključiti.

Skica 1 prikazuje lokaciju i tlocrt katedrale iza poslijeratne restauracije.

Skica 2 prikazuje tlocrtnu rekonstrukciju gdje su urisana oba tornja, u ono najstarije vrijeme. Urisana su na mjestima, kako se to moglo iz navedenih grafičkih dokumenata rekonstruirati.

Skica 3 prikazuje pretpostavljeni tlocrt sklopa zvonik-katedrala u XII stoljeću. Uz jedan od navedenih zvonika (ili uz oba?) najvjerojatnije već postoji, ili je u izgradnji objekt katedrale, taj sakralni reprezentant svake biskupije (kao što je spomenuto, senjski se biskup spominje prvi put u dokumentima sredinom XII stoljeća). Kakvog je tlocrtnog oblika i iz kakvog građevnog materijala? Kako je na današnjem obnovljenom pročelju vidljivo, građevni materijal romaničkog pročelja je opeka, što je posve izuzetno na području našeg Jadrana. No donji lijevi dio plohe uz portal, do visine otvora njegovog, izveden je međutim iz pomnijivo obrađenih kamenih kvadera u jasnim slojevima izmjeničnih velikih i malih dimenzija nepravilnih slojeva, što navodi na zaključak da je donji dio ostatak zida nekog starijeg objekta, možda prve katedrale. Možda je zatim uz njega već vrlo rano bio prizidan spojni objekt do zvonika, kako ga kasnije nalazimo (na spomenutim planovima Senja i crtežu Vancaša), pa kako zbog toga taj zid kao ni gornja ispuna kamenom nije ostao vidljiv, preostao je. Na skici je označen duljim crtkanim linijama, dok je ostali dio eventualnog tlocrta iscrtan tačkasto. Jednako tako taj (donji) dio zida možda je ostatak katedrale izgrađene prije požara koji je opustošio Senj 1239. g. i možda je tada izgorela prva katedrala²⁰.

Skica 4 prikazuje pretpostavljeno stanje u XIII—XIV stoljeću. Čini se da se katedrala prvi put izrijeком spominje u dokumentu od 20. juna 1271. g., kada je pred njom izvršen izbor krčkog, modruškog i vinodolskog kneza Vida i njegovih nasljednika za vječitog potestata i upravitelja grada »... ante ecclesiam beate virginis Marie...«²¹ Prema tome, ona svakako postoji u to vrijeme, a to je očito i po njenim stilskim oznakama, mada one kod nas često dolaze u zakašnjenju prema vanjskim uzorima i nesigurno je prema njima datirati.

Kakav je mogao biti njen tlocrt? Zaključujući prema današnjem stanju, prema fragmentima ,detaljima slijepih arkada koje se nalaze na srednjem korpusu, romaničkom dijelu glavnog pročelja (Sl. 18), što odgovara srednjoj lađi, a kako se te slijepe arkade u tri visinska niza nalaze još danas vidljive (Sl. 21) na vanjskom desnom uglu srednjeg broda kod

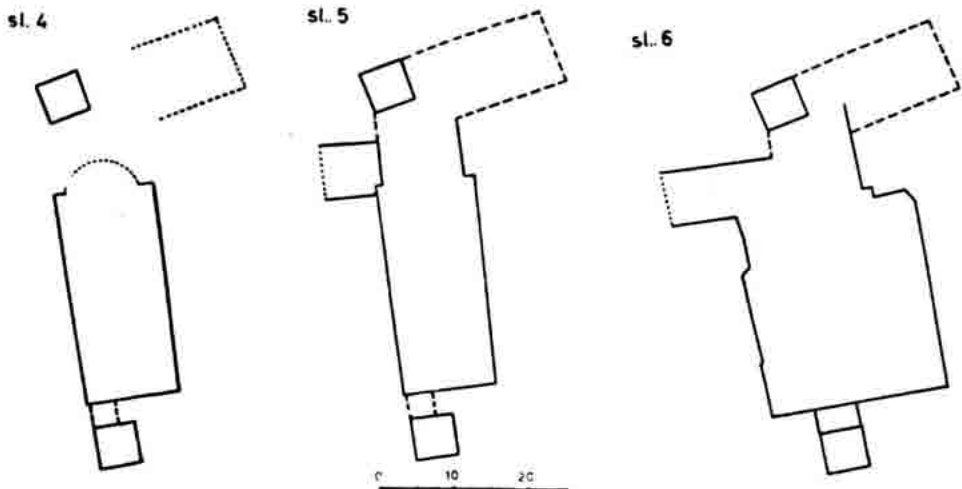
19) Frančišković: Stolna crkva u Senju sa zvonikom iz g. 1000. Bog. sm. XV Zagreb 1927, 420—422: »... Iz starine dva su zvonika poznata kod senjske katedrale: jedan pred njom, koji je 1900. porušen, a drugi iza svetišta... koji još danas postoji sa ulazom kod desne strane velikog oltara... Doljnji je dio unutra presvođen, srednji su djelovi tornja upotrebljeni za sobe župnog nekad biskupskog stana. Na vrhu ispod krova vire kameni, na kojima su mogle počivati grede za zvonove, a pokriven je toranj sada jednostavnim krovom od crijepa u obliku male niske piramide. Postoji dakle i danas historički ovaj toranj iz g. 1000, iz doba hrvatskog kraljevstva, da potomstvu priča slavu Senja...«

20) Krajač: Konzervatorska i urbanistička problematika Senja, VDMKR NRH, Zagreb 1956/6, 155

21) Šmičiklas: Cod. dipl. V, Zagreb 1907, 597—8: 48, i dr.

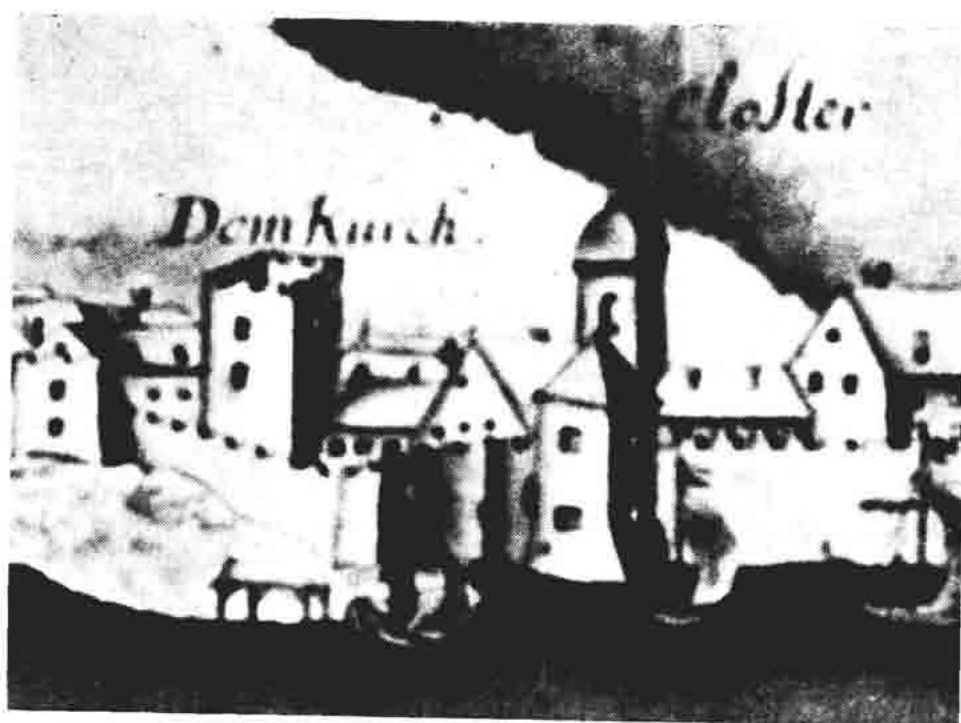
Sl. 13. — Skica 1. Lokacija i tlocrt katedrale nakon poslijeratne restauracije (1946/47) — Skica 2. Tlocrtna rekonstrukcija — 1000. — Skica 3. Tlocrtna rekonstrukcija katedrale i zvonika u XII st.

Sl. 14. — Skica 4. Tlocrtna rekonstrukcija katedrale, zvonika i biskupskog dvora u XIII—XIV st. — Skica 5. Tlocrtna rekonstrukcija spomenutog sklopa u XV—XVIII st. — Skica 6. Tlocrtna rekonstrukcija spomenutog sklopa u XVIII st.

Sl. 15. — Senj sa zidinama i kulama prema Valvasoru, 1687.

POLOŽAJNI PLAN KATEDRALE

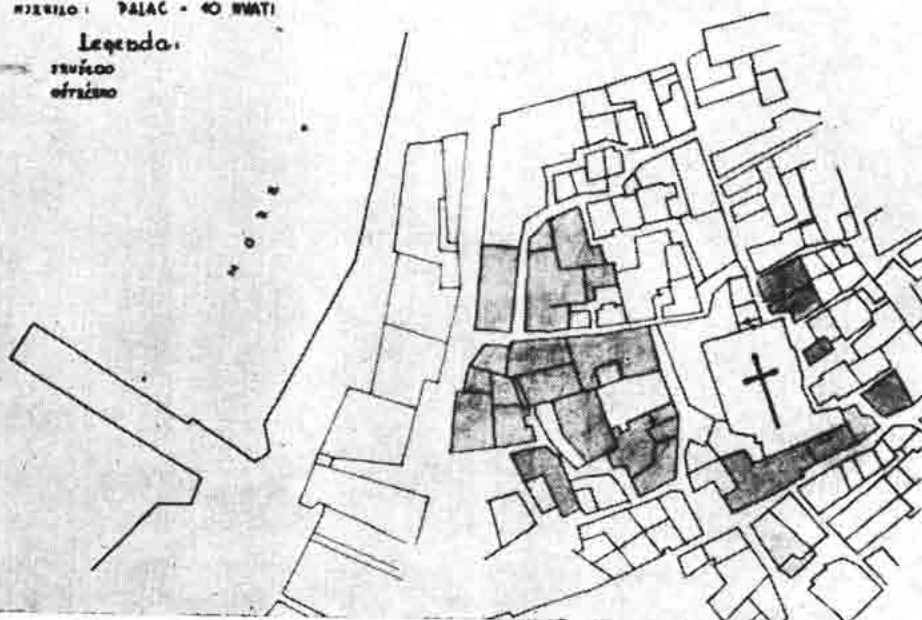
U SENJU.

MJERILO: PALAC = 40 MMATI

Legenda:

▬ zvučao

▬ ograđeno

Sl. 16. — Dio starog Senja na jednoj veduti iz 1749.

Sl. 17. — Položajni plan katedrale, dio nacрта iz vremena prije 1900. godine s urisanim oštećenjima od bombardiranja u II sv. ratu.

Sl. 18. — Glavno pročelje katedrale sv. Marije u Senju nakon postlijeratne restauracije (foto L. Fuderer).

svetišta, jasno je definiran jednobrodni osnovni romanički tlocrt objekta. Zatim, kako je već navedeno, dio lijevog dijela uz portal jednobrodne romaničke bazilike bio je najvjerojatnije spojen prigradnjom sa zvonikom pred njom. Zvono zvonika na sebi je nosilo natpis još danas čitljiv: MAAALXXII²².

Da li je apsida u to vrijeme polukružna? Otkapanjima moglo bi se to istražiti. Zvonik pozadi — a koji je možda ipak ostatak neke druge crkve — vjerojatno još nije povezan sa objektom biskupske kurije, koja se, čini se, prvi put spominje 1378. g.²³

U kaptolskom statutu iz 1380. g.⁴ spominje se groblje uz katedralu: »... i ima santiz ponesti križ nad svakoga martvaca ki se ima pogrebsti u cimeteru s. Marie...«. Iz istog stoljeća je i najstariji datirani spomenik same katedrale, grobni spomenik biskupa Ivana de Cardinalibus iz 1392. g., desno iznad vratiju sakristije, sa natpisom²⁵.

Skica 5 prikazuje pretpostavljeno stanje u XV—XVIII stoljeću. Tlocrt je vjerojatno u svom razvoju oblikovan prema daljnjim dokumentima, koji su redovno i nadalje što se tiče arhitekture tek usputna spominjanja. Pročelje katedrale u sklopu sa zvonikom vjerojatno ostaje isto kao i ranije. Sam bazilikalni tlocrt također. Možda svetište od polukružnog oblika — kako ima većina crkava toga doba — postaje sada podužno, jer je vjerojatno da biskup Andrija od Mutine uz nju prigraduje sakristiju (nepoznate veličine), kako to nad vratima sakristije još danas piše²⁶. Natpis se vjerojatno i odnosi na izgradnju sakristije.

Taj isti biskup želi katedrali nabaviti orgulje²⁷ »... crikve katridale blažene s(ve)te Marie v'Seni... edan organ...« — prema dokumentu od 16. kolovoza 1496. g. Iz nešto ranijeg doba, iz 1448. g. poznat nam je jedan oltar katedrale²⁸ »... na oltari Trih' krali v crikvi s(ve)te Marie v'Seni...«

U to vrijeme Senj postaje sve važnija strateška tačka zbog približavanja Turaka, te se vjerojatno i katedrala u to vrijeme, kako je spomenuto, povećava dogradnjom sakristije i možda pregradnjom svetišta u tu svrhu, dobiva orgulje, a možda je tada i oslikana jer su kod poslijeratne restauracije pronađeni ostaci zidnih slikarija iz XV st. na koru ispod žbuke²⁹.

U XVI st., u doba kada pred Turcima u Senju traže zaklon i Uskoci, po čijoj gotovo stoljetnoj borbi je Senj postao poznat širom svijeta, i kada se zbog ratnih neprilika smanjuje teritorij senjske biskupije, pa crkva ostaje bez svojih redovitih primanja³⁰, vjerojatno se objekt katedrale ne mijenja.

22) Kukuljević: Nadpisi, 235:785 navodi, da na njemu piše: 1372. Magister Vincencius et Christoforus filius me fuserunt. M. Magdić: Topografija i poviest grada Senja, Senj 1877, 16: MCCCLXII MAGISTER BARTOLOMEUS ME FECIT.

23) Smičiklas Cod. dipl. XV, Zagreb 1934, 365—71:270

24) Sladović, op. cit. 182—6

25) Kukuljević: Nadpisi 237:788 i dr.

26) Kukuljević, op. cit. 239:788 i dr:
ANDREAS DE MVTINA EPS SEGNIE FI
ERI FECIT ANNO DNI MCCCCLXXXVII

27) Šurmin: Hrv. spomenici I, Zagreb 1898, 395—6:263

28) Kukuljević: Acta croatica I, Zagreb 1863, 71:L,
Šurmin, op. cit. 174—5:100

29) Perc: Problem očuvanja teško oštećenih spomenika kulture u Osoru, Poreču, Puli i drugim gradovima Istre te u Rijeci i Senju — Ljetopis JA 57, Zagreb 1953, 261

30) Tijan: Grad Senj u povijesti i kulturi hrvatskog naroda — HKS: Senj, Zagreb 1940, 25.

Osim posve usputnih spominjanja nema nikakvih vijesti o bilo kakvim preinakama crkve, osim možda nekih preinaka u interijeru. Možda je tada custodia, koja iza Tridentinskog koncila više nema funkcije, jer je preuzimlje tabernakul na oltaru, uzidana, tada a danas prilikom poslijeratne restauracije uzidana u nutarnju stranu vanjskog zida desne lađe gdje su koncentrirani i neki drugi nalazi i natpisi.

Već na početku XVII st. mijenjaju se prilike u tim našim krajevima naročito u Senju, koji iza mira u Madridu 1617. g. moraju napustiti Uskoci, i u koji ulazi njemačka posada. Senj u to vrijeme ponovo postaje važni trgovački centar i važno trgovačko središte. Katedrala se spominje i nadalje usput, kao npr. njena sakristija u kojoj se izdaju svjedočanstva³¹. Godine 1612. grad već ima svoju gradsku uru³². Na molbu cijele senjske općine izložena je 1643. g. ura na zvoniku stolne crkve³³. Je li to ta ista ura? Nije li to ura na zvoniku katedrale što ga Stierova veduta iz 1660. g. prikazuje uzidanim u zidine, budući da je i on još izgledao poput kule? U toj Stierovoj veduti — najstarijoj, koja uz sve manjkavosti ima dokumentarnu vrijednost — vidi se uz jednobrodnu bazilikalnu katedralu podužno svetište i vjerojatno toranj iza nje. Jednako takav u biti, samo nešto jasniji je prikaz Valvasora iz 1689. g., gdje je jasno vidljiv sklop: zvonika — prigradnje — jednobrodne bazilikalne katedrale — uzdužnog, podužnog svetišta — (tada) biskupskog dvora nad kojim izvire toranj. Sa strane trga sve je okruženo niskim zidom unutar kojeg je vjerojatno groblje (sa svojom grobnom kapelom?), koje je prvi put spomenuto, kako je navedeno, 1380. g., a posljednji put — indirektno — grobnom pločom iz 1737. g.³⁴

No 1648. g. zadesio je Senj potres³⁵. Možda je i katedrala oštećena u to vrijeme, pa je i to možda jedan od uzroka njenom obnavljanju, proširenju u slijedećem stoljeću. Na kraju XVII st. za biskupa Brajevića popravljao se i biskupski dvor (1695—1702)³⁶.

Skica 6 prikazuje pretpostavljeno stanje u XVIII stoljeću. Na početku tog stoljeća proširio je biskup Pohmajević (1718—1730)³⁷ biskupski dvor do crkve, i jedan prozor svetišta postaje oratorijem. I vjerojatno je on dao probiti dva nejednaka prozora (danas ih više nema) »jedan u kutu plohe kod oltara na strani evanđelja, a drugi na protivnoj strani nad kanoničkim klupama«³⁸, dok je sakristiju povećao biskup Benedikt Bedeković (1704—1712)³⁹ možda na veličinu današnje.

U tom stoljeću prigraduju se obe postrane lađe i mijenja se njen originalni romanički izgled, dodaju se portali, obogaćuje se interijer.

31) Lopašić: Spomenici hrvatske krajine, II, Zagreb 1885, 27:VI

32) Lopašić, op. cit., 28:XXVIII.

33) Sladović, op. cit., 175

34) Kukuljević: Nadpisi, 253:851.

35) Frančišković: Posveta stolne crkve u Senju. Bog. sm. XIX, Zagreb 1931, 343.

36) Sladović, op. cit. 119

37) Sladović, op. cit. 119

38) Frančišković: Stolna crkva..., 430, Krajač, op. cit., 145

39) Tijan: Senj, Zagreb 1931, str. 25

40) Sladović, op. cit. 117, Kukuljević: op. cit. 252:845 »u svetištu stolne crkve kod vrata sakristanskih« i dr. Danas uzidano na prije spomenutom mjestu katedrale.

41) Kukuljević, op. cit. 255:851 »u brodu stolne crkve s desne strane svetišta na jednom stupu« i dr. Danas desno od ulaza.

Nije potpuno razjašnjeno da li se lađe nadograđuju 1714. g. za biskupa Ratkaja ili 1752. g. za biskupa Čolića. Još danas su u katedrali sačuvana oba natpisa od kojih prvi glasi:

LETA GNA. 1714. NA 19 MAYA
BI POSVECHENA OVA STOLNA
CRIKVA SENGSKA NA CAST
P.B.D. MARIE OD VAZNESENYA
OD PRES. I PRECAST. GNA. GNA.
GROFA ADAMA BENEDICTA RAT-
KAYA BISKVPA SENYSKOGA I MO-
DRVS. ALITI KORBAV. et. DERXI
SE DAN POSVECHENYA V NEDI-
LYU 4 PO DVHOVI.⁴⁰

Drugi natpis glasi:

SVA EXCELLENTIA
ILLUSTRISSIMVS REVEREDISSIMVS DOMINVS DOMINVS
GEORGIVS WOLFFGANGVS CHIOLICH
DE LEWENSPERG
AB INTIMIS VTRIVSQ. S.C.R.M. CONSILIIS
SACERDOS ET PONTIFEX
PASTOR ET DOCTOR
FILIVS ET PATER PATRIAE
DECVS CLERI ET EXEMPLAR
CATHEDRALAM SVAM SENIENSEM
NOVO BAPTISMATIS FONTE DONATA
ERECTISQ. CAPELLIS AMPLIFICATAM
SOLEMNI CONSECRATIONE
DEDICATIV
X. KALEND. FEBR. MDCCLII.⁴¹

Oba natpisa u neku ruku svjedoče o obnovi, onaj iz 1714. g. time što je crkva nanovo posvećena u to vrijeme, a onaj iz 1752. g. izrijeком kaže »...erectisq. capellis amplificatam«. Ali kako onda da je već 1714. g. bilo posvećenje, očito iza obnovljene crkve? No ovdje nas ne zanimaju kontradiktorna tumačenja tih tekstova⁴², za nas je ovdje zanimljivo jedino to da se to događa u XVIII. st.

U to vrijeme biskup Čolić podiže neke oltare u novim kapelama novih postranih brodova⁴³ i ukrašava strop. Glavni portal također možda mijenja svoju tačnu poziciju i svakako svoju fizionomiju. Zamjenjuje ga novi sa natpisom:

O.V.C.U.N.C.B.D.M.O.U.G.A.N.T.E.U.P.K
ILIE VUKSICH. 1717.

U to doba dogradnje postoji još groblje uz katedralu, kako to svjedoči spomenuti grobni natpis iz 1737. g.

G. 1757. dobiva katedrala propovjedaonicu sa još danas vidljivim natpisom na njoj: CLARA WDRAGOVICH FECIT. 1757.⁴⁴, zatim 1758. g. oltar

42) Frančišković: Posveta . . . , 339—343 i drugi kasnije.

43) Sladović, op. cit. 121, i dr.

44) Kukuljević, op. cit. 256:859 i dr.

45) Kukuljević, op. cit. 256:860 i dr.

46) Kukuljević, op. cit. 257:864 i dr.

Sl. 19. — Perspektiva
arh. Vančaša. HKS,
Senj, Zagreb 1940, sl. 86

Sl. 20. Prijesjek kroz bivši biskupski dvor.
Arhiv SR Hrvatske, Zagreb, Grafička
zbirka planovi — 284.

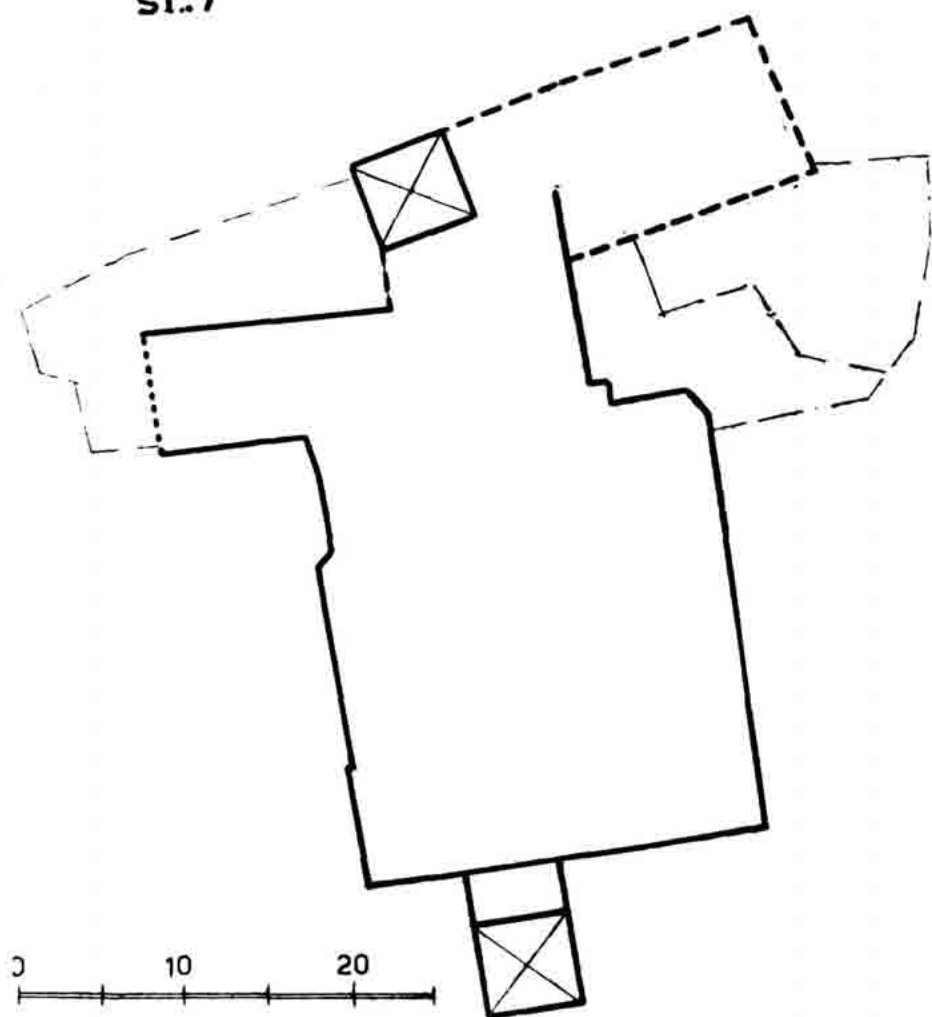

Sl. 21. — Ugaoni fragment kod svetišta katedrale nakon poslijeratne restauracije (foto L. Fuderer).

sv. Josipa⁴⁵, te 1773. oltar sv. Franje Ksaverskoga⁴⁶, dok je oltar sa natpisom iz 1754. g. tek 1798. g. prenesen iz crkve sv. Nikole⁴⁷. Njegov donator je IACOB MARCHIOLI. Taj isti donator spomenut je i na brončanom zvonu koje se i danas nalazi na tornju katedrale sa svojim natpisom: SANCTA MARIA DOLOROSA ORA PRO NOBIS, A PESTE FAME ET BELLO LIBERA N(os) DOMINE, a po rubu naokolo malo nečitljiv natpis: RECTORE D. IACOB MARCHIOLLI OPVS 10. NI. ONV SAMASSA LABA. A. MDCCXIV (ili MDCCLIV).

Vjerojatno je iz toga doba i danas sačuvani portal nadesno od glavnoga koji vodi u sporednu lađu, a koji je možda prenesen iz dva razna objekta i sastavljen iz renesansnog nadvratnika, kome su dodani renesansni dovrat-

sl.7

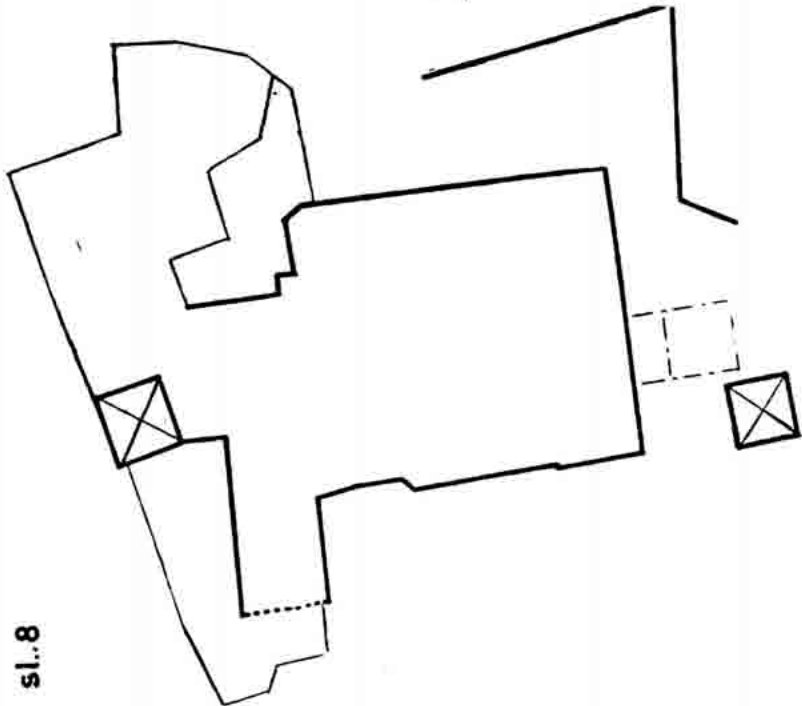
Sl. 22. — Skica 7. Tlocrtna rekonstrukcija katedrale, zvonika i biskupskog dvora u XIX st.

nici nekog drugog portala. (Vratnice su na njemu, kao i na glavnom portalu iz 1866. g., kako se još danas vidi na njima napisano).

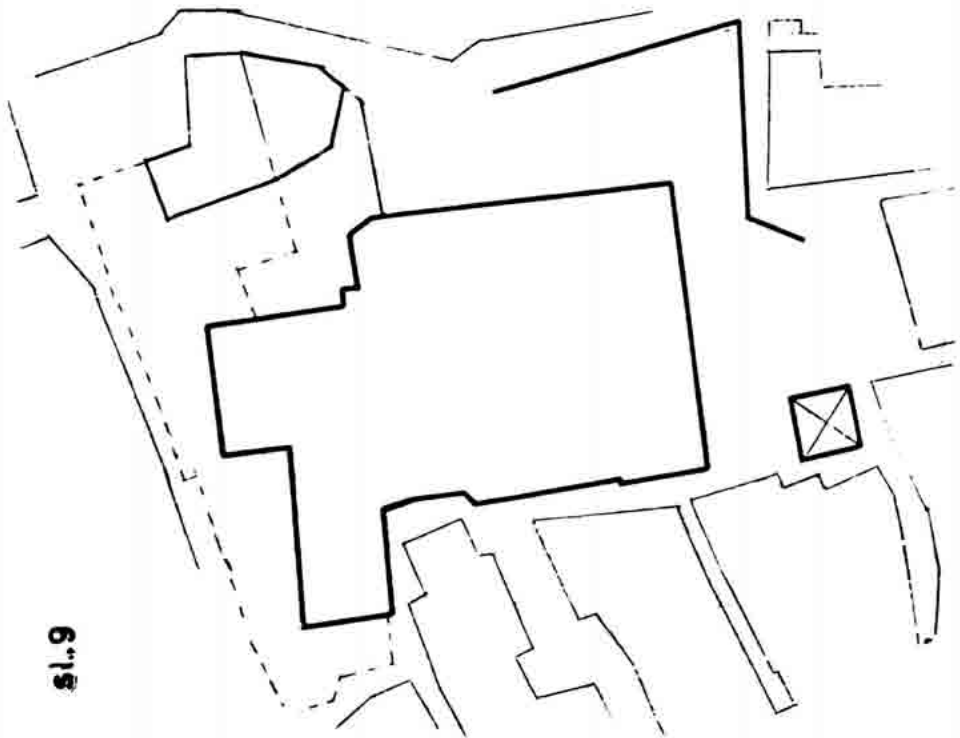
U tom stoljeću, kada se prigradene lađe, jednako kao i glavna stara romanička fasada što sad postaje srednji dio glavne fasade, najvjerojatnije ožbukavaju, kako bi se dobio jedinstveni izgled, zatvara se i stara romanička rozeta na tom pročelju i probijaju se dva prozora⁴⁸, kako je to vidljivo i na Vancaševoj perspektivi, uz srednji prozor na mjestu rozete.

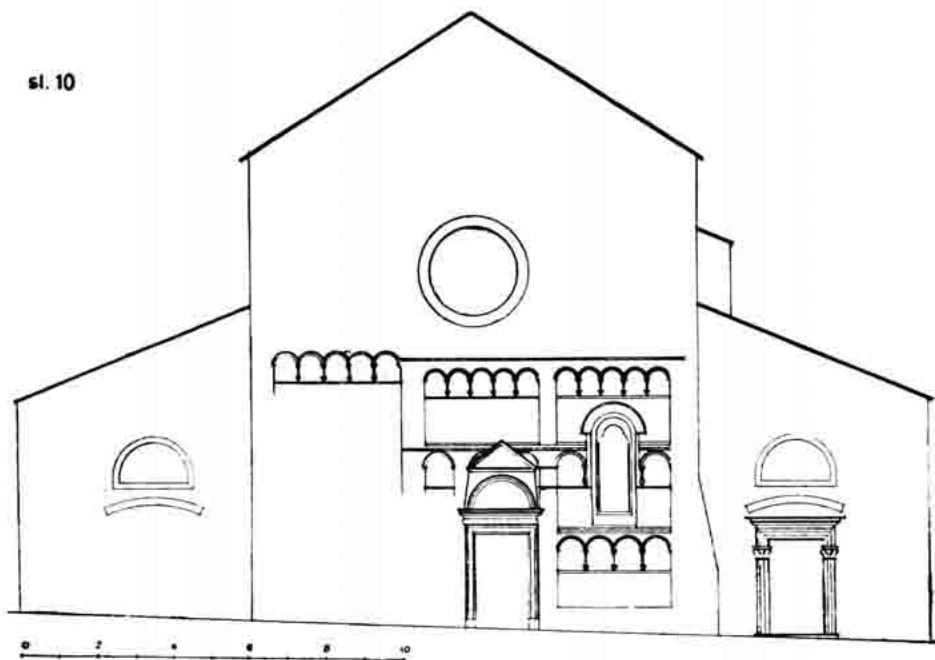
Veduta iz tog stoljeća, iz 1749. g. prikazuje katedralu potpuno neodređeno, tek nad zvonikom koji je još uvijek u obliku kule piše: Dom kurch.

sl..8

sl..9

Sl. 24. — Skica 10. Arhitektonski snimak današnjeg glavnog pročelja katedrale.

Urbanistički snimci Senja iz tog stoljeća ovako je prikazuju: onaj iz 1763. g. donosi više-manje stilizirani tlocrt (kao i nekih drugih sakralnih objekata) na kome se tek vidi da je trobrodna, a svetište je prikazano polukružno. Kasniji urbanistički snimci iz 1785. g., 1788. g., 1800? g. prikazuju joj tlocrtno samo konture (pa se upravo prema svemu navedenom, a na temelju savremenih arhitektonskih snimaka izradila skica pretpostavljenog stanja u XVII stoljeću).

Skica 7 prikazuje pretpostavljeno stanje u XIX stoljeću. Prikaz tlocrta mijenja se utoliko što zvonik pred katedralom dobiva pokrov 1826. g.⁴⁹, odnosno 1828. g.⁵⁰ Urbanistički snimci iz 1839. g., 1857. g., 1859. g., 1863. g. i nadalje prikazuju tlocrtne konture.

No kako se 1839. g.⁵¹ izgrađuje novi biskupski dvor u predjelu sv. Ambroza (crkva je porušena u posljednjem svjetskom ratu), to se stara

47) Kukuljević, op. cit. 255—6:857

48) Tijan, op. cit., 24

49) Kukuljević, op. cit. 258:866 i dr.

50) Kukuljević: Putne uspomene, 24

51) Szabo: Arhitektura grada Senja, HKS: Senj, Zagreb 1940, 47; Tijan: bilješke u HKS: Senj, (73) 69

Sl. 23. — Skica 8. Tlocrtna rekonstrukcija katedrale, zvonika i sada župnog dvora u XX st. prije bombardiranja 1943. i 1944. — Skica 9. Tlocrtni prikaz stanja nakon rekonstrukcije u XX st.

biskupska palača u sklopu katedrale ruši i 1856. g. izgrađuje se tu stan za župnika⁵². Presjek kroz taj objekt koji se vjerojatno više obnavlja nego potpuno nanovo izgrađuje prikazuje nacrt iz grafičke zbirke arhiva Hrvatske⁵³. Posljednji grafički dokument iz toga stoljeća je »Položajni plan katedrale...«, gdje su naknadno urisana oštećenja u II svjetskom ratu.

Dok je izgled biskupskog, odnosno sad župnog dvora dosta teško odrediti prema tim manjkavim dokumentima — tlocrtno i prostorno — ovdje je jasan izgled uz glavno pročelje katedrale, tj. tlocrtno ono što arh. Vancaš prikazuje u svom perspektivnom prikazu iz 1900. g.: uz glavno pročelje katedrale je prigradnja u čijem je razizemlju presvođeni prolaz, a u I katu vjerojatno spoj zvonika i kora, zatim zvonik, koji ima u duhu svoga doba, 1820-ih godina, barokizirani pokrov, čime je izgubio kao i očito drugim vanjskim preinakama svoju fortifikacionu osnovnu fizionomiju i karakter. Na njemu je ura, a do njege manja prigradena stambena kuća.

Samu katedralu opisuje 1856. g. Kukuljević u »Putnim uspomenu«⁵⁴, i to je prvi njen poznati opis: »Među senjskim crkvama ide prvo mjesto stolnu crkvu. Sagrađena je u XIII. ili na početku XIV. vijeka u slici Basilike. Razdijeljena je na tri broda od kojih je sriednji višji i širji od dvaju pobočnih. Svetilišće na šest kuta sa oblim svodom, razdijeljeno je od srednjeg broda šiljastim gotičkim lukom, što svjedoči da je taj luk iz kasnijih vremena. Brodove među sobom diele obli luci (arkade). Njih ima sa svake strane četiri. Počivaju na šestih debelih prosto stojećih pilovih (Standpfeiler) i na četirih pobočnih polupilovih. Iznad arkade stoje u srednjem brodu obli prozori i arkadami dižu se od tla crkve sve do arkitrava tanki polupilovi ili sliepi pilovi. Srednji brod pokriven je ravnim zidom (valjda u kasnije doba), dočim pobočni brodovi obli svod imadu, kojega dvostruka rebra sastaju se u šiljatih kutovih. Svaki od pobočnih brodova ima četiri kapele s oltari, koje kapele diele među sobom obli lukovi; s desne strane svetilišća vode četverouglasta vrata u sakristanu, koju dade sagraditi god. 1497. senjski biskup Andrija od Mutine, kako latinski napis iznad vrata svjedoči. S lijeve strane svetilišća prizidana je stara biskupija, sada porušena. Iz njezina gradiva načinjen je stan gradskoga župnika. Stolna crkva ima dvojna vrata, za čudo, četverouglasta, koja su po svoj prilici kod popravljjanja zamienjena s prvašnjimi oblimi. Crkveni zvonik stoji po starinskom ukusu osamljen naprama crkvi sa zapadne strane i popravljen je god. 1828. kad skinuše starinski napis, te u novom napomenuše samo da je građen u XII. vijeku...«

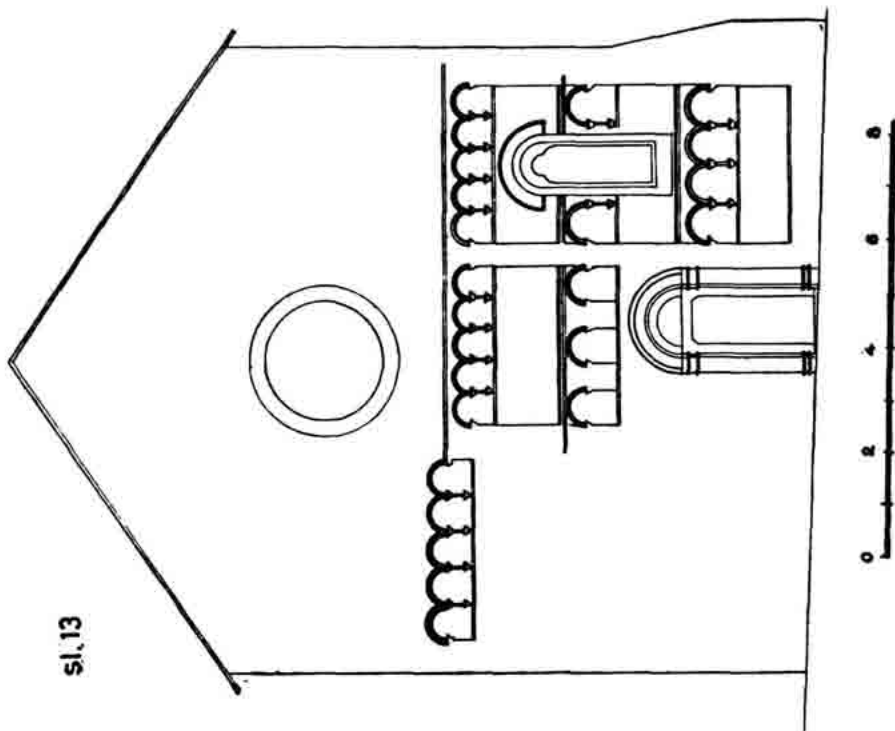
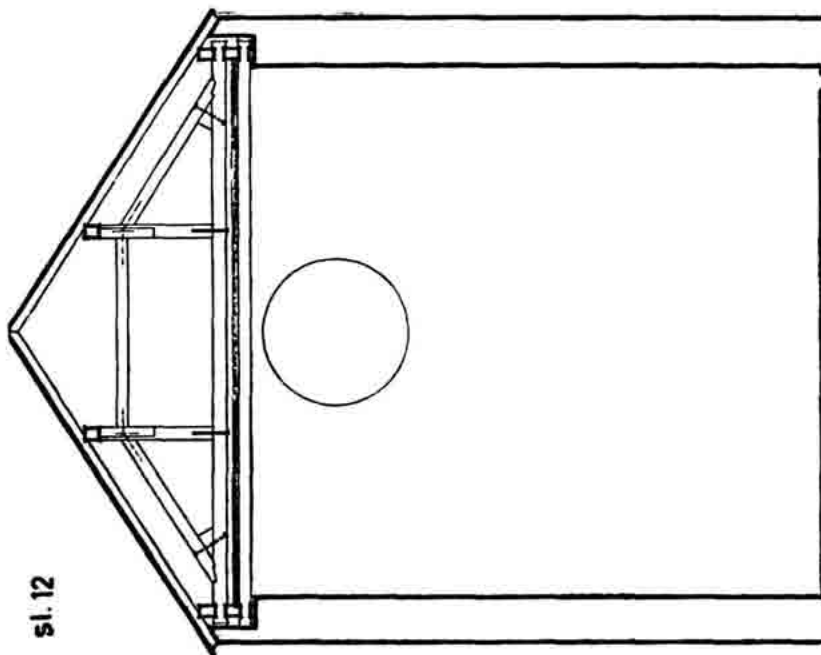
1865. g. oslikava se kor⁵⁵, a 1866. g. oba ulazna portala dobivaju vratnice.

Skica 8 prikazuje stanje prije bombardiranja u II svjetskom ratu. Spomenuta Vancaševa perspektiva potječe iz prijelaza XIX stoljeća u XX stoljeće i prikazuje katedralu u fazi prije nego je porušen toranj pred katedralom sa svim prigradnjama. Godine 1900.⁵⁶ izgrađuje se nešto podalje novi toranj, koji još danas stoji.

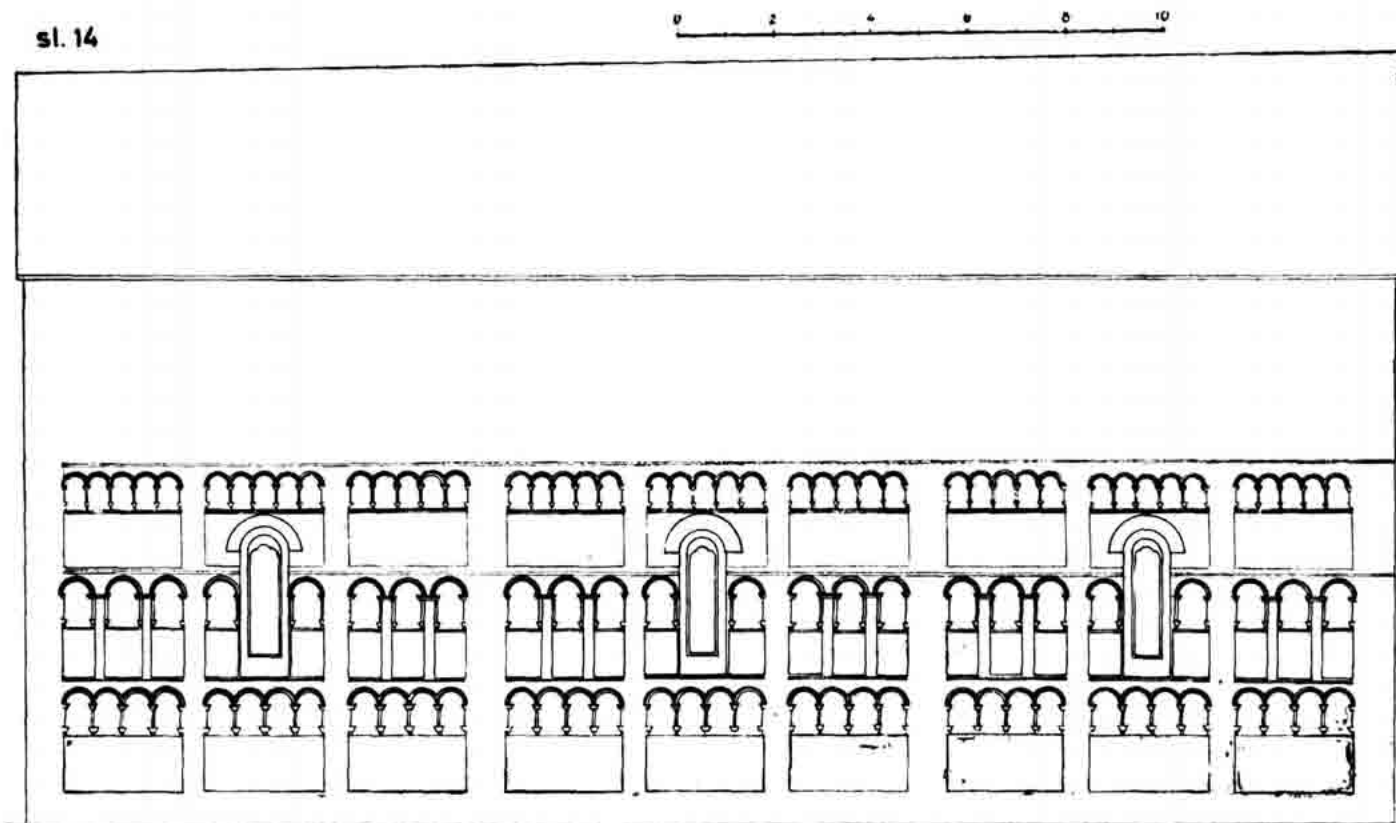
52) Kukuljević, op. cit. 24

53) br. 284

54) štampanim 1873. g.

sl. 14

Sl. 26. — Skica 14. Pretpostavljeno uzdužno pročelje prema prijesjeku I.

Pročelje se iza toga obnavlja g. 1923.⁵⁷ i tom prilikom se pod žbukom otkrivaju pojedini romanički detalji. Ono je sad ožbukano i slobodno stojeće⁵⁸. A 1934. g. obnavlja se njen interijer⁵⁹.

Skica 9 prikazuje stanje iza restauracije 1946/7. godine Katedrale je tokom rata bila bombama oštećena 1943. i 1944. g., kako je to prikazano tlocrtno u »Položajnom planu...« u skicama arh. Harolda Bilinića koji je vršio arhitektonski dio restauracije⁶⁰.

Tlocrtno je prednji dio katedrale ostao nepromijenjen, dok je bomba uništen stražnji dio, sa sadašnjim župnim dvorom i starim zvonikom. Međutim tom prednjem pročelju dan je restauracijom potpuno novi izgled, tj. jasno je raščlanjen srednji romanički dio od onih sa strana kasnije nadodanih — kako je to vidljivo na fotosima i arhitektonskim snimcima.

Nakon ove studije tlocrtnog razvoja katedrale trebalo je prijeći na njenu prostornu rekonstrukciju u XVII stoljeću.

Studiji njenog najvjerojatnijeg prostornog oblika i njenih dimenzija prišlo se na temelju provedene i ukratko opisane studije tlocrta i na temelju poslijeratnog obnovljenog glavnog pročelja koje se u svom bogatom i djelomično sačuvanom romaničkom dijelu iz opeka sastoji od tri visinska niza utisnutih polja koja u gornjim dijelovima završavaju uvijek iznad plitkog vijenca sa plitkim slijepim arkadicama: gornje polje sa pet, srednje sa tri, a donje polje sa četiri (sl. 18 i 24).

Za daljnju studiju je međutim bio najočitiiji putokaz preostali vanjski ugao osnovnog romaničkog jednobrodnog tijela — gledano sa pročelja uz desni dio svetišta — na kome su jasno sačuvani fragmenti također triju utisnutih polja sa plitkim slijepim arkadicama. Od njih su potpuno vidljive (sk. 11, 11a) dvije uže slijepe arkadice najdonjeg polja, po jedna šira srednjeg polja i na fragmentu uzdužnog pročelja donji dio utisnute plohe gornjeg niza. Kordonski vijenac tipične romaničke profilacije koji teče ispod (i iznad) najgornje utisnute plohe na glavnom pročelju teče kontinuirano i ovim uglom također ispod najgornje utisnute plohe. Time je bio jasno definiran ne samo romanički tlocrt katedrale na tom dijelu nego i njene arhitektonske mase. I kada se tačnim mjerenjem pokazalo da su sva tri visinska polja sa arkadicama tačno na istim visinama na glavnom pročelju kao i na tom uglu uz svetište, nametnula se, držimo, opravdana misao o njenom mogućem, najvjerojatnijem izgledu dužinom uzdužnog pročelja, što povezuje glavno pročelje sa spomenutim uglom. Kako protumačiti te fragmente nego kao ostatke romaničke dekoracije, koja je — na jedan ili drugi način — tekla dužinom cijelog tog uzdužnog pročelja. Nelogično bi arhitektonski bilo, i bez opravdanja, da je na trg — a to je tzv. Stari trg, na kome su se zbivali važni i povijesni događaji — bila orijentirana

55) Sladović, op. cit. 127

56) Tijan, op. cit. 26 (60) i dr.

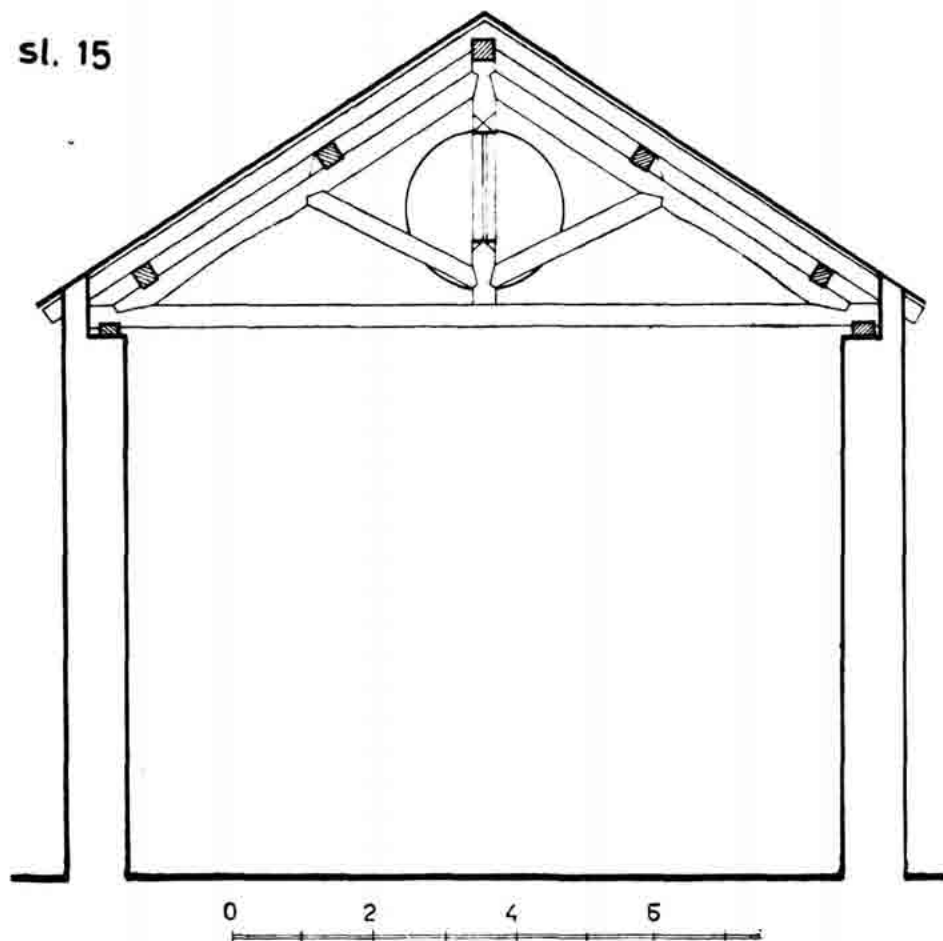
57) Frančišković: Stolna crkva, 428

58) kako ga prikazuje foto arh. H. Bilinića, iza kako je u ratu oštećeno: Arhitektura-urbanizam 5—8/1951, sl. 1, str. 66

59) Tijan, op. cit. (28), 60

60) Perčić: Rad Konzervatorskog Zavoda na Rijeci — Zbornik zaštite spomenika kulture I/1950, Beograd 1951, 188—191
Perc: Obnova stolne crkve u Senju, Arhitektura-urbanizam 5—8/1951, 66—68, Krajač, op. cit. 155

sl. 15

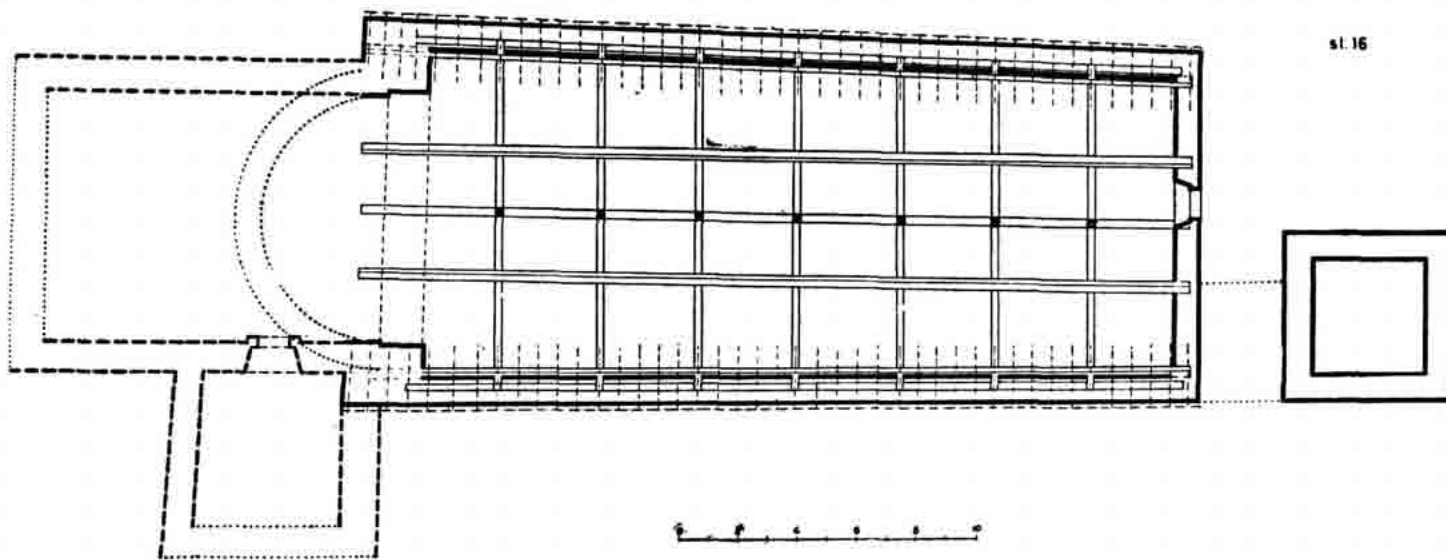

Sl. 27. — Skica 15. Pretpostavljeni prijesjek II s vidljivim krovštem nagiba prema ugaonom fragmentu.

neka prazna fasada koja samo završava onim istim dekorativnim elementima što pokrivaju njeno glavno pročelje.

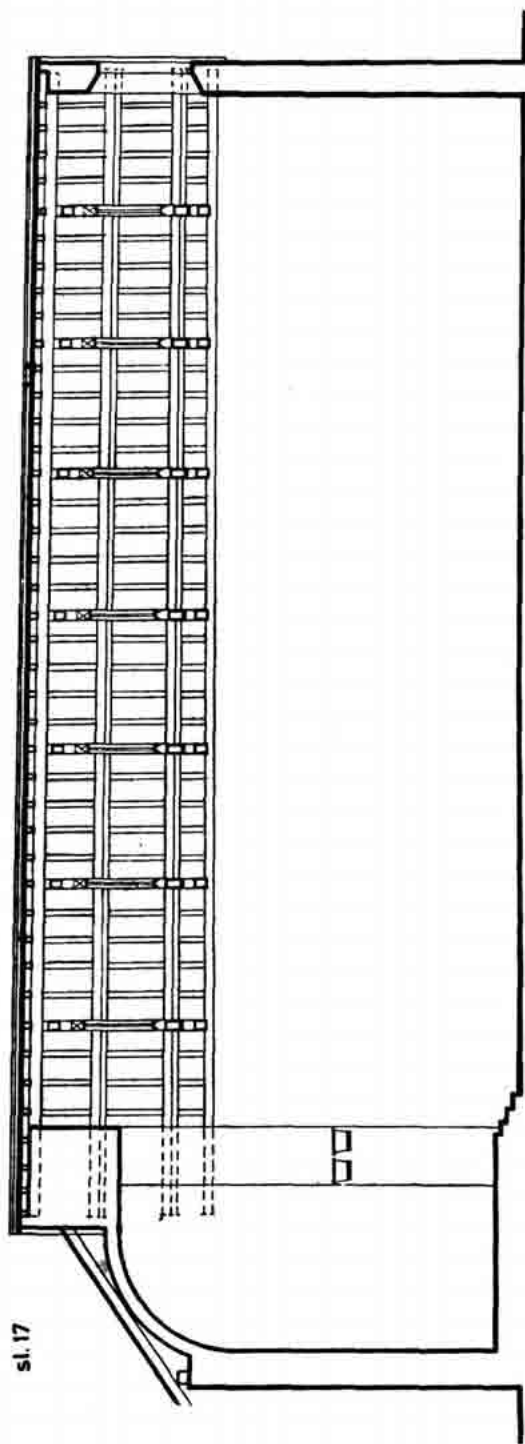
A kako je u to doba Senj bio doista veliki kulturni, vjerski, povijesni i trgovački centar, a preko njega su putovali u prekomorske države s onu stranu Jadranskog mora i svi naši tadašnji državnici — kako je to vidljivo iz raznih dokumenata i često opisivano — to nije pretjerano na temelju tih fragmenata što se podudaraju zaključiti da je imao i bogato dekoriranu katedralu, izgrađenu u opeci i ukrašenu na način upravo tih zemalja s kojima je preko Jadrana i najviše bio u kontaktu (od Venecije do Ancone).

Kako Valvasorova veduta prikazuje to pročelje što je orijentirano na groblje, pa na trg, sa tri podužna prozora, to se pokušalo prikazati razne mogućnosti tretiranja tog pročelja u ovo romaničko doba, sa tri puta po

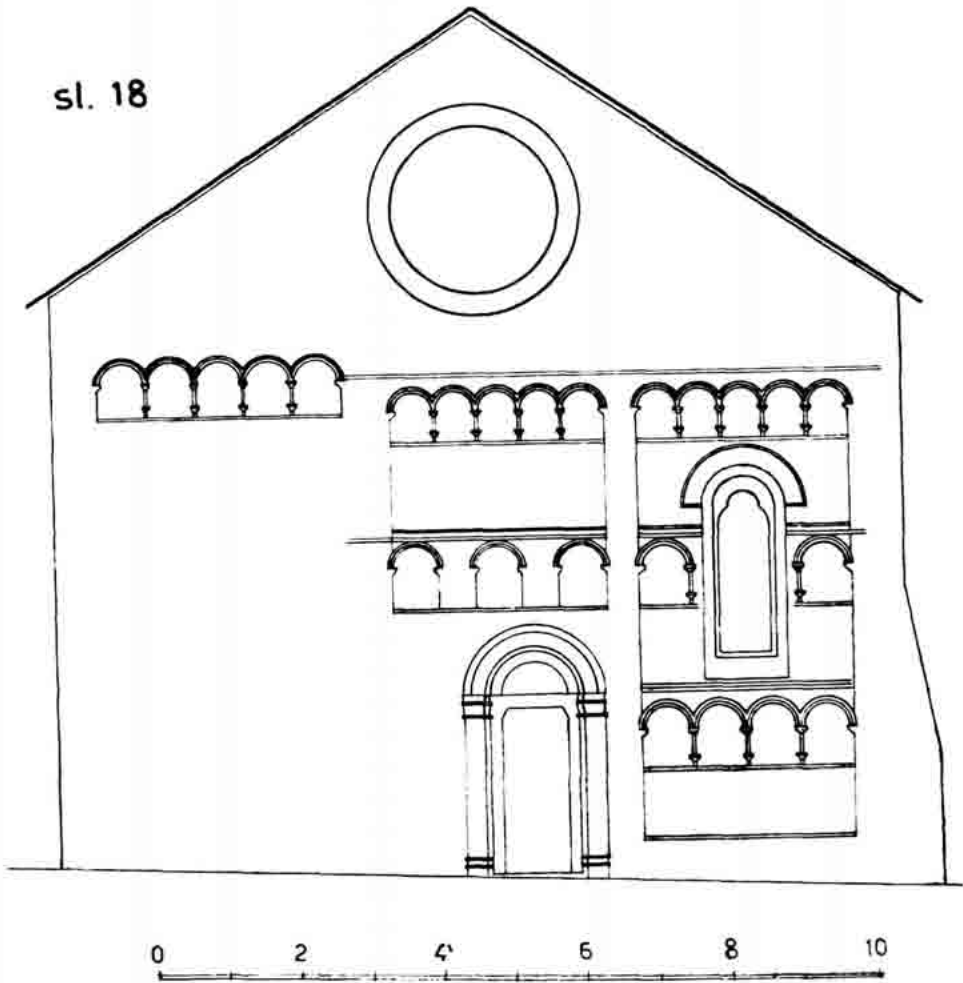
Sl. 28. — Skica 16. Tlocrt jednobrodne romaničke katedrale s urisanim pretpostavljenim krovštem

sl. 17

Sl. 29. — Skica 17. Uzdužni prijesjek s pretpostavljenim krovištem.

sl. 18

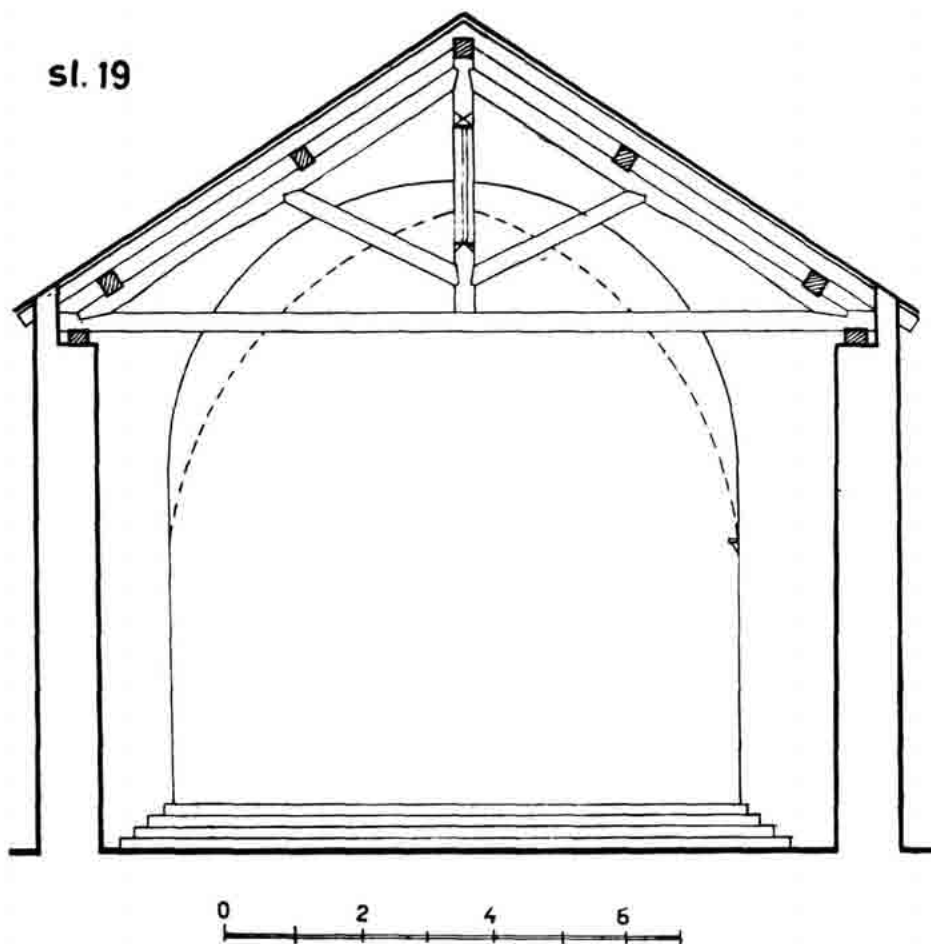

Sl. 30. — Skica 18. Glavno pročelje prema pretpostavljenom krovu prijesjeka II.

tri polja koja otprilike odgovaraju širini glavnog pročelja, gdje se ta tri visinska polja sa pet slijepih arkadica u najgornjem, sa tri u srednjem i četiri u najdonjem polju protežu cijelim tim uzdužnim pročeljem i tako opravdavaju fragmente koji su preostali na krajnjem njegovom vanjskom uglu. Dakako, to bi bogatstvo pročelja trebalo tek dokazati, i to nalazima i drugih fragmenata dužinom starog romaničkog uzdužnog pročelja, što bi se moglo u daljnjem radu postići otvaranjem »šliceva« na odgovarajućim mjestima sadanjih stupaca koji dijele srednju lađu od kasnijih dodataka.

Naravno, postoje razne mogućnosti izgleda tog pročelja. No ta digresija o eventualnom i mogućem izgledu tog uzdužnog pročelja — prema čemu bi senjska katedrala prije pregradnje u XVIII stoljeću imala jedno od

sl. 19

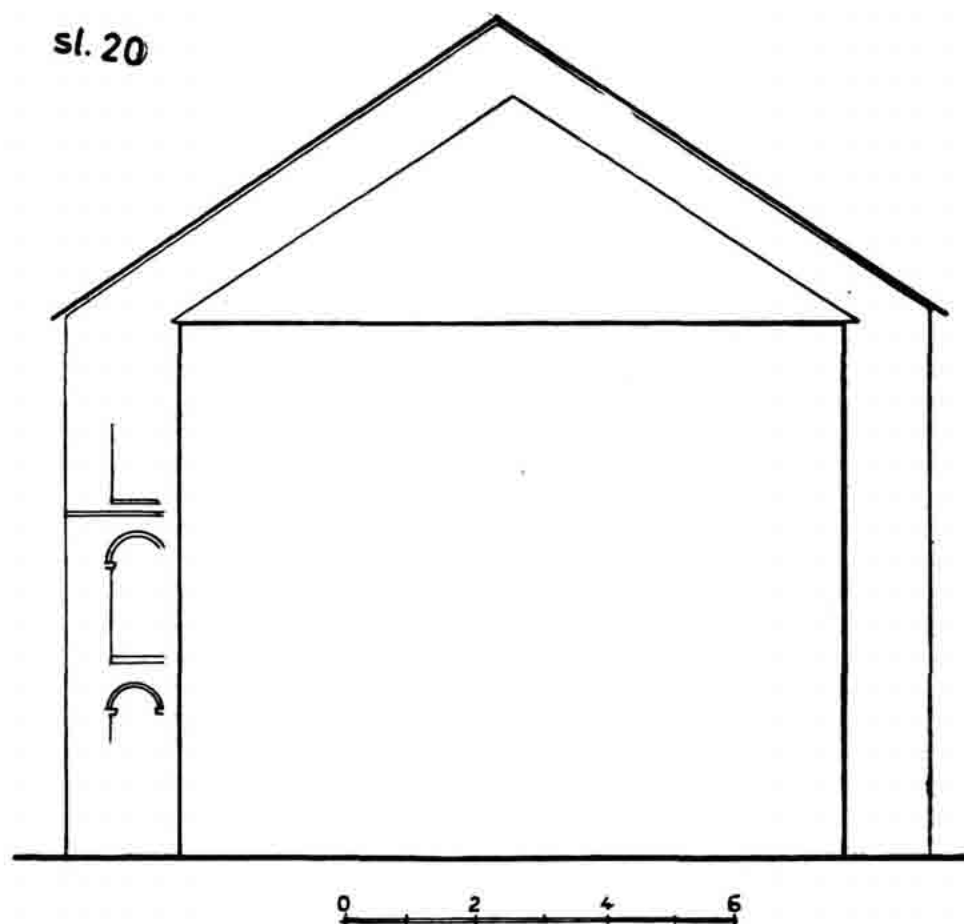
Sl. 31. — Skica 19. Pretpostavljeni prijesjek II s pogledom prema svetištu.

najbogatijih romaničkih pročelja na našem području, pa bi to bilo vrijedno istražiti — bila je potrebna pri daljnjoj analizi njenog izgleda, njenih masa. To je jedini način da joj se odredi visina.

Ako se naime pretpostavi da je romanička katedrala bila imala ravni drveni strop, što je vrlo često u to doba, onda bi on bio morao ležati iznad rozete, ostavljajući je da rasvijetli prostor (skica 12). U tom bi slučaju glavno pročelje (skica 13) prema tako pretpostavljenom presjeku (I) imalo određenu visinu, sa neodređenim nagibom krovništva. To bi imalo za posljedicu prije promatrano uzdužno pročelje (skica 14) koje bi iznad eventualnih nizova polja sa slijepim arkadicama imalo još vrlo visoku plohu nadogradnje, što ne bi odgovaralo duhu romanike.

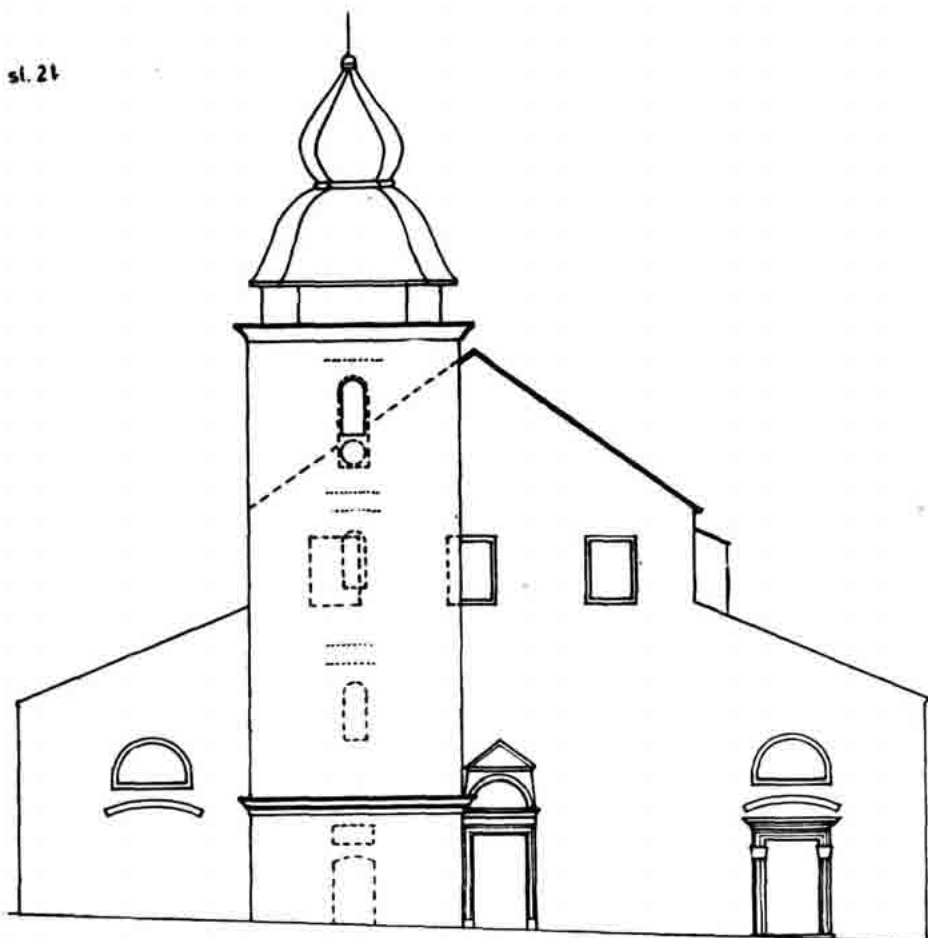
Zato se pretpostavilo, s obzirom na rozetu koja i danas postoji na određenoj visini, da je katedrala imala u to vrijeme vidljivu konstrukciju

sl. 20

Sl. 32. — Skica 20. Pogled na pretpostavljenu apsidu polukružnog tlocrta.

krovišta, što je također u duhu izgradnje tog doba (tako vidljivo krovište ima npr. dom u Torcellu iz 1008. g, S. Miniato al Monte u Firenci iz 1013. g., dcjm Fiesola iz 1028. g. itd). U tom slučaju (skica 15) rozeta osvjetljuje prostor kroz konstrukciju krovišta udaljenu od zida, vidljivo u grafičkoj rekonstrukciji tlocrta (skica 16) i grafičkoj rekonstrukciji uzdužnog presjeka (skica 17). S obzirom na rozetu, visina objekta može kod takvog načina prekrivanja varirati. Pokušalo se pretpostaviti razne visine koje bi optički mogle odgovarati duhu romanike s obzirom na prednje i uzdužno pročelje (skica 18, 24), te se došlo do zaključka da optički, a i duhu romanike, najbolje odgovara visina i nagib krova što je dio već spomenutog ugla vanjskog zida kod svetišta sa opisanim fragmentima. Tako je sačuvani fragment tog ugla odredio i najvjerojatniju visinu katedrale, nagib krovišta, a kako je prije prikazano i moguću bogato dekoriranu njenu uzdužnu fasadu.

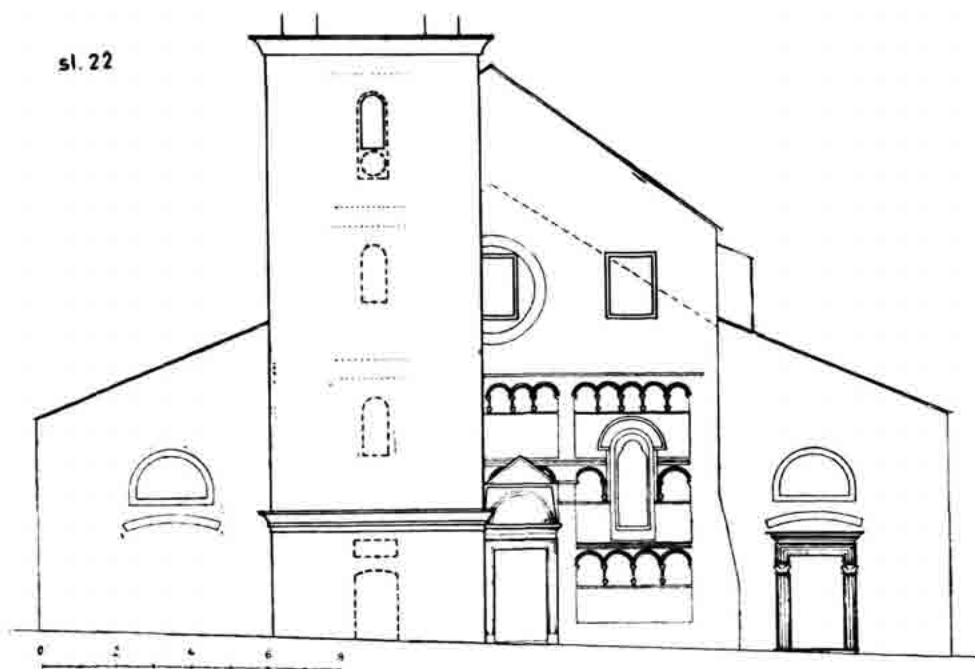

Sl. 33. — Skica 21. Pretpostavljeni izgled katedrale i tornja prije 1900. prema arhitektonskom snimku i prethodnim skicama, perspektivnom prikazu arh. Vancaša i fotodokumentu iz Beča, *Nac. bibl. zbirka karata: 2336 Sengg.*

Prema tome se mogao pretpostaviti i njen presjek sa pogledom prema svetištu (skica 19), gdje je crtkano prikazan sadanji luk, dok je raniji pretpostavljeni romanički triumfalni luk — puna linija — a koji je ležao na romaničkim kapitelima, još danas vidljiv desno od svetišta, mogao biti jedino viši⁶¹.

Jednako tako mogla se pretpostaviti arhitektonska masa katedrale u doba kada je eventualno imala polukružnu apsidu (skica 20). Da li je i ona bila dekorirana?

Drugo uzdužno pročelje, vjerojatno već u to vrijeme uz usku ulicu, nužno nije trebalo biti dekorirano ni reprezentativno, kao ono orijentirano na reprezentativni trg. Jer sredovječni grad koji zbog ozidavanja obrambenim zidinama ima malo slobodnog prostora, i zato malo trgova, redovito

Sl. 34. — Skica 22. Studija visine tornja prema prethodnim skicama s obzirom na romaničko pročelje.

ima svoj najreprezentativniji trg uz jednu stranu katedrale, koja u to doba nije situirana usred trga, takvo lociranje postaje pravilom mnogo kasnije.⁶²

Glavna fasada pak očito je u to vrijeme imala sada nepoznati neki romanički portal.

Trebalo je zatim odrediti najvjerojatniju visinu tornja u XVII stoljeću.

Skica studije grafičke rekonstrukcije sklopa glavnog pročelja i tornja prije 1900. g. izrađena je na temelju arhitektonskog snimka sadanjeg glavnog pročelja katedrale, prema prethodnim skicama, prema perspektivi arh. Vancaša, prije nego je porušen toranj, i prema fotodokumentu iz XIX st.⁶³ Na tornju su urisani prozori prema kojima je određena najvjerojatnija visina spratova tornja (skica 21). Taj toranj dobio je naime, kako je to spomenuto, 1826. g. (ili 1828. g.) pokrov. Prije toga imao je izgled kule.

61) Prigodom restauracije na njegove tragove naišao je Ing. arh. H. Bilinić, kao i Dr. Krajač, op. cit. 156

62) Lavedan: Histoire de l'urbanisme: Antiquité-Moyen âge. Paris 1926, 445—6, 475—486.

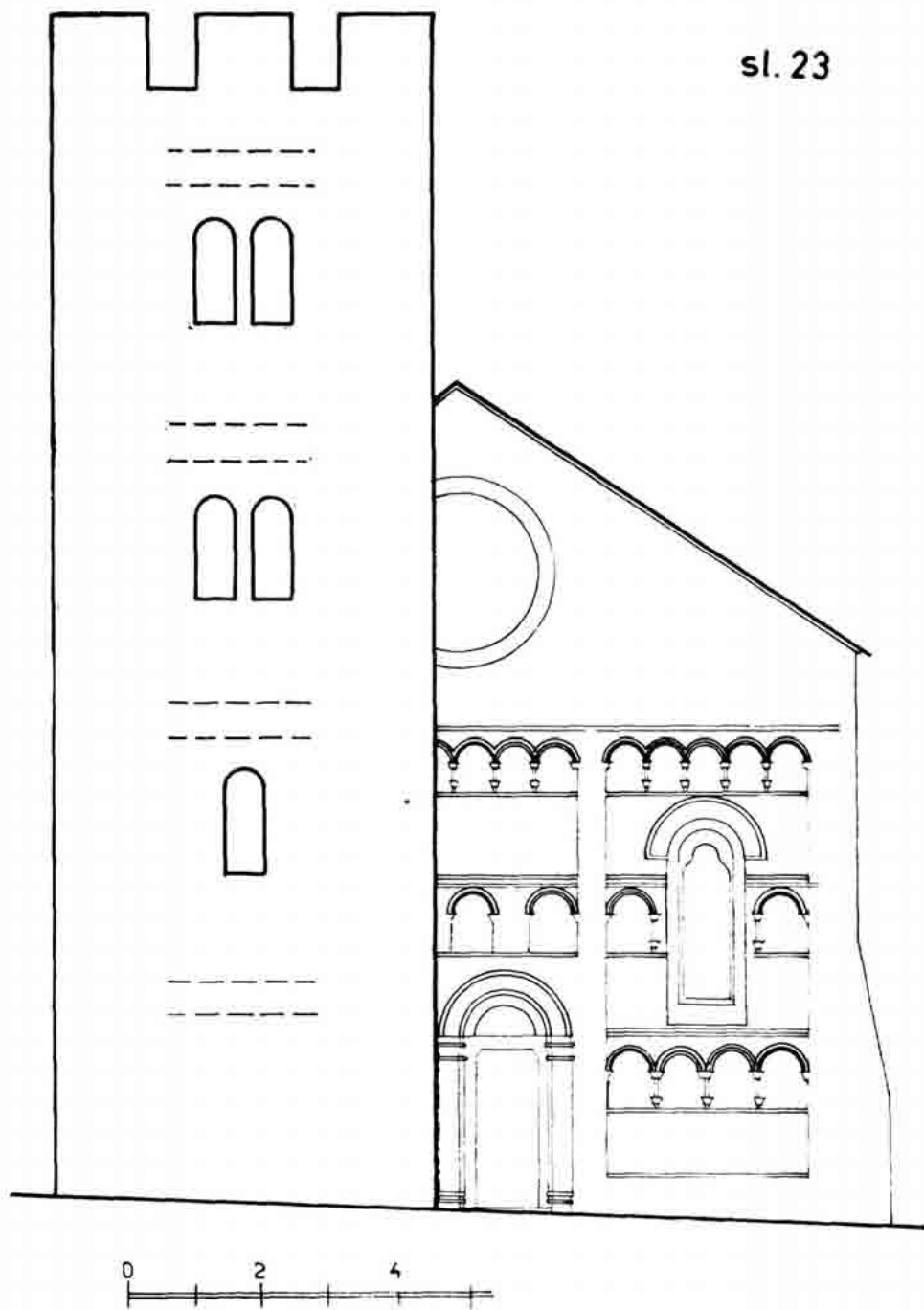
Sitte: Städtebau (The Art of Building Cities, 1889—1945, 30)

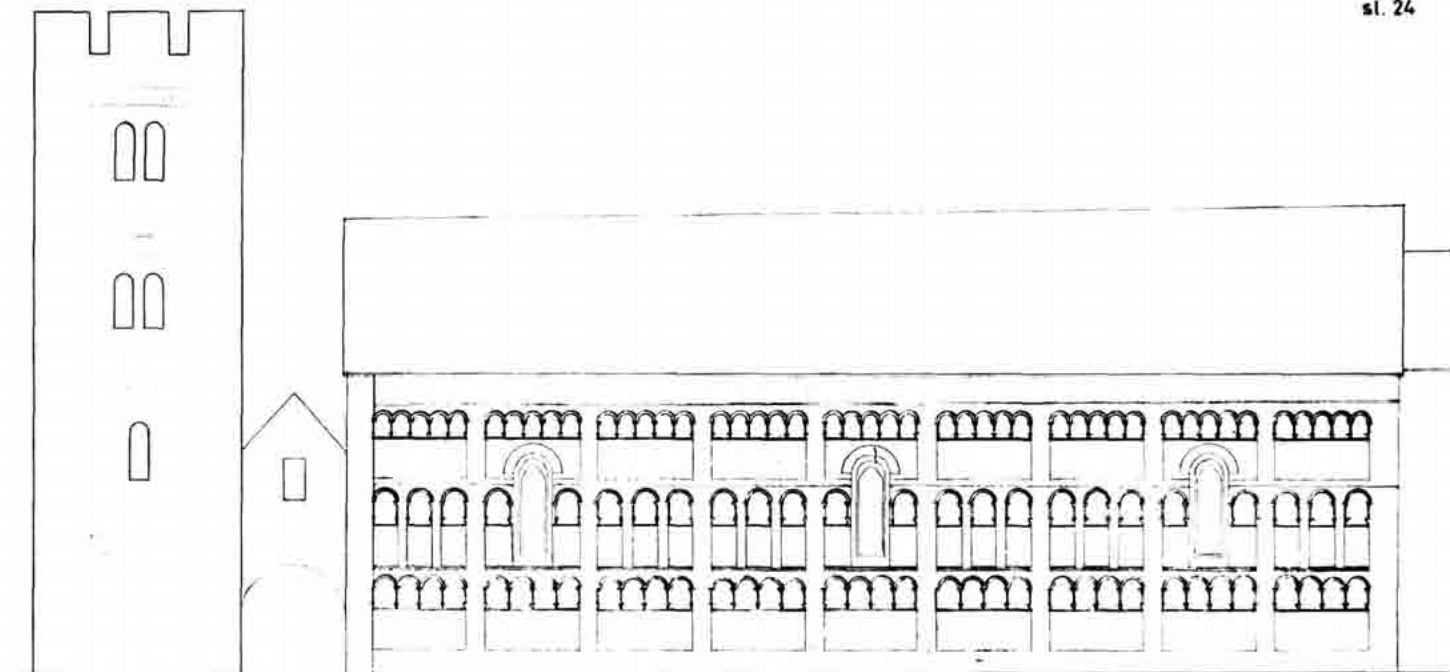
63) Beč, nacionalna biblioteka, zbirka karata: 2336.

Arhitektonsko snimanje katedrale rađeno je uz suradnju studenata arhitekture: Bach Nenada, Berković Vladimira, Fuderer Laszla.

Grafički prikazi studije rekonstrukcije katedrale rađeni su uz suradnju studenata arhitekture: Paunović Ante, Pavlinić Miroslava, Pentek Dragutina.

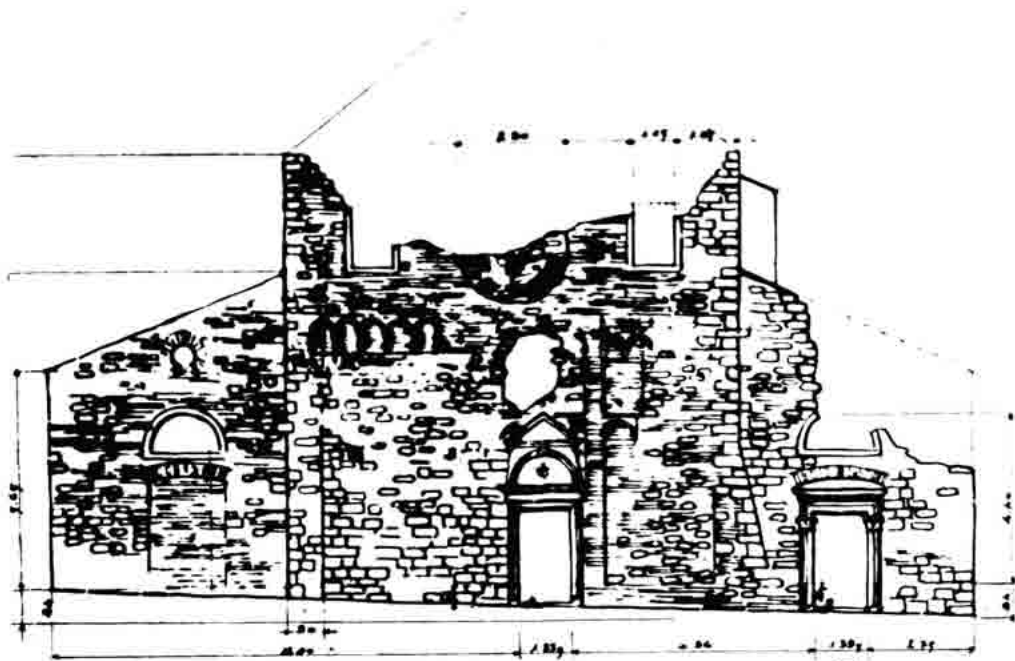
sl. 23

Sl. 35. — Skica 23. Pretpostavljeni izgled glavnog pročelja katedrale i zvonika u XVI st. prema prethodnim skicama i prikazu Valvasora iz 1687.

Sl. 36. — Skica 24. Pretpostavljeni izgled uzdužnog pročelja katedrale i zvonika u XVII st.

Sl. 37. — Arhitektonski snimak katedrale nakon bombardiranja a prije obnove, ing. H. Bilinić.

U daljnjoj studiji skiciran je taj isti toranj s obzirom na romaničko pročelje — sadanje — odnosno na nagib krova njegova pretpostavljenog izgleda u XVII stoljeću (skica 22).

Prema tome je logična njegova daljnja grafička rekonstrukcija u XVII stoljeću (skica 23), kada je prema Valvasoru i ostalim vedutama imao izgled kule. Visina mu je određena prema spomenutim, prije skiciranim pretpostavljenim visinama spratova tornja, kome je umjesto vijenca i kasnijeg pokrova bila nadodana krenelaža, tj. oblik obrambenog zida srednjeg vijeka koji je određen dimenzijama ljudskog tijela, ukupne visine oko 2,00 m., a sastoji od 1,00 m visokog zatvorenog parapetnog zida iznad kojeg je puni zid: zaklon, i praznina: vizir. Njihove dimenzije variraju, u pravilu širina vizira je obično 0,70—1,00 m, a širina zaklona cca 1,70—3,30 m (ovdje cca 1,40 m), što omogućuje braniocima da vide napadača i da na njega bace tadanje ratne projekte.

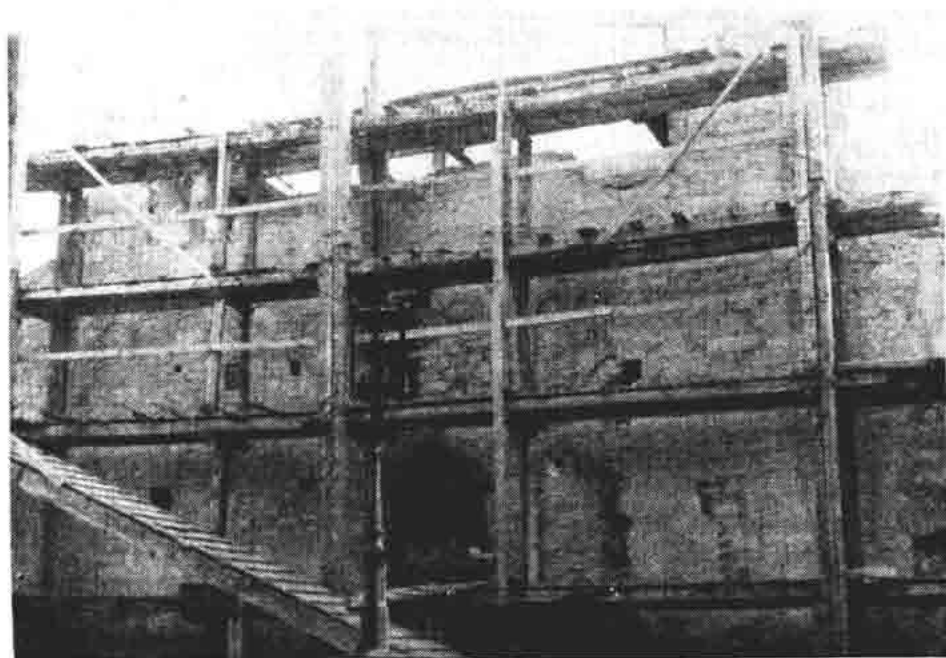
Tom analizom definiran je mogući, najvjerojatniji kompletni izgled sklopa zvonik-katedrala (skica 24, 25) u nešto detaljnijem obliku nego što je možda bilo potrebno za određivanje samih arhitektonskih masa. No s druge strane, upravo ti detalji omogućili su definiranje njene arhitektonske mase:

— sa prednje strane vidljiv je prema tome toranj u obliku kule, sa romaničkim pročeljem u zaleđu,

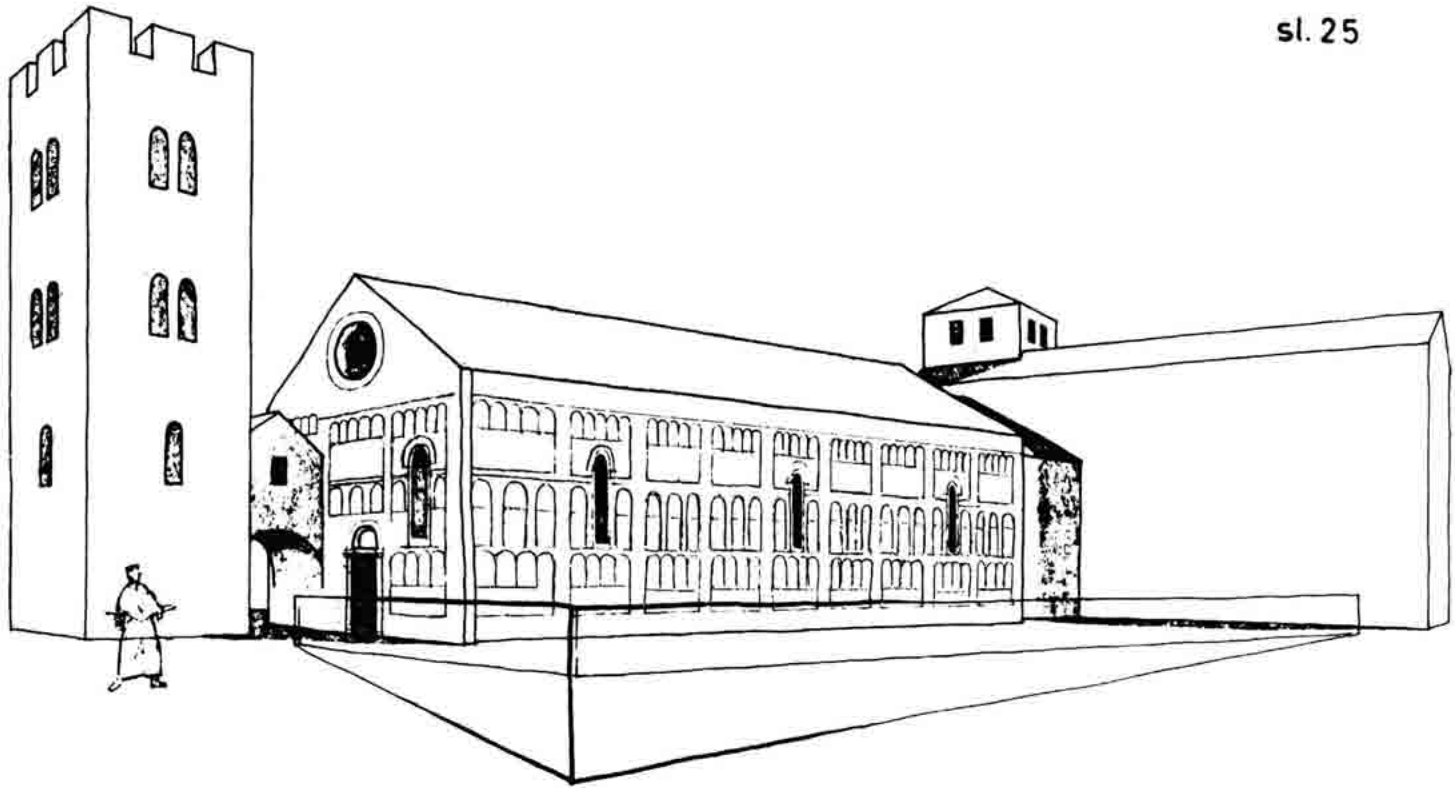
— uzdužno pročelje katedrale orijentirano na trg sa jednom od pretpostavljenih mogućih varijacija bogato dekoriranog pročelja imalo je do tornja prizidan manji jednokatni objekt koji ima u razizemlju nadsvođeni prolaz. Vjerojatno je imao dvostrešni krov takvog nagiba da u perspektivi, kad se približava pročelju katedrale motriocu ostavlja vidljivim — još danas vidljive — slijepe arkadice iznad, čiji niz nije u istoj visini, nego je viši od onih dvaju ostalih najviših polja. Jedino je tako arhitektonski logičan njihov smještaj, i samo njihovo postojanje koje bi podvlačilo jedinstvo detalja na pročelju, i time ujedinilo u cjelinu i onaj dio pročelja što je dolje izveden u kamenu i vjerojatno bar djelomično ostatak starijeg zida. Time je stvorena bila slobodna, ali ipak optička jedinstvenost pročelja.

Masa objekta tadanje biskupske palače grafički je rekonstruirana prema tlocrtu, a visinske dimenzije prema spomenutom nacrtu presjeka i Valvasorovoj veduti, jednako kao i visina tornja nad njom.

Tom studijom pokušalo se grafički rekonstruirati mase i sam izgled senjske katedrale u XVII stoljeću, kao dio opširnije studije grafičke rekonstrukcije ostalih sakralnih, profanih i fortifikacionih objekata, te urbanog rastera grada u to vrijeme, što bi trebalo poslužiti kao podloga za izradu modela Senja u XVII stoljeću. Ta bi maketa uz svoju naučnu svrhu mogla ilustrativno poslužiti brojnim turistima u upoznavanju vjerojatnog izgleda jednog od najvažnijih gradova Hrvatske u XVII stoljeću.

Sl. 38. — *Obnova romaničkog pročelja katedrale sv. Marije u Senju*

Zusammenfassung

GRAPHISCHE REKONSTRUKTION DER KATHEDRALE DER HL. MARIA IN SENJ

von MELITA VILICIC

Die Senjer Kathedrale besitzt als architektonisches Denkmal einen unzweifelhaften Wert. Obwohl sie in alle alten Beschreibungen der Stadt erwähnt wird, kann man doch nicht die Zeit ihres Baues genau feststellen. Es gab verschiedene Meinungen, ob sie ursprünglich eine einschiffige romanische Basilika oder ein dreischiffiger Kirchenbau war. Die Kathedrale wurde, wie viele andere Bauten in Senj, während des II. Weltkrieges von Bombenangriffen stark beschädigt — und dies ermöglichte viele Probleme über ihren Bau zu lösen. Denn als man bei den Restaurierungsarbeiten die Fassade reinigte, kam ihr ursprünglicher Mittelteil — die Front einer einschiffigen romanischen Basilika, der nachträglich die Seitenschiffe zugebaut wurden — klar zum Vorschein. Diese Gliederung blieb auch nach der Beendigung der Arbeiten sichtbar.

Aber wie sah die Kathedrale in Bezug auf ihre Dimensionen, ihre architektonischen Massen und Details im VII Jahrhundert aus — nach der Uskokenepeche, als Senj eine der wichtigsten Städte Kroatiens war und als die Domkirche noch ihren romanischen Charakter beibehielt? Diese kurze Studie, ein Teil einer umfangreichen Arbeit über die Rekonstruktion der Festungswerke, der profanen und sakralen Bauten sowie des ganzen Planes der damals noch befestigten Stadt, trachtet diese Frage zu beantworten.

Der graphischen Rekonstruktion der Kathedrale schritt man auf diese Weise zu, dass man zuerst auf Grund der bestehenden Dokumente, der Literatur, der zeitgenössischen architektonischen Aufnahmen und anderen Forschungen die Entwicklung des Grundrisses zu begleiten trachtete. Auf Grund dieser Entwicklung konnte man an die Rekonstruktion des Raumes übergehen mit besonderer Rücksicht auf die wiederhergestellte Hauptfassade, die in ihrem reichen teilweise erhaltenen romanischen Teil aus drei Reihen eingedrückter Felder besteht, die in ihren oberen Teilen über einen flachen Kranz mit flachen und blinden kleinen Arkaden enden: das obere Feld mit fünf, das mittlere mit drei und das untere mit vier Arkaden. Da aber dieselben Details auch an der erhaltenen äusseren Ecke neben dem Sanktuarium des ursprünglichen romanischen einschiffigen Baues aufgefunden wurden und da auch die Masse der Felder mit den blinden Arkaden dieselben sind wie auf der Hauptfassade, ist es uns möglich über das Aussehen der Längsfassade logische Schlüsse zu ziehen. Es wäre unmöglich und architektonisch ohne Rechtfertigung, dass gegen den Platz, an welchen sich viele wichtige historische Geschehnisse abspielten, eine leere Fassade bestanden habe.

Auf Grund von geschriebenen und graphischen Dokumenten musste man die wahrscheinlichste Höhe und die ganze Turmmasse im XVII. Jahrhundert feststellen. Auf diese Weise konnte man das wahrscheinlichste, komplette Aussehen des architektonischen Gefüges Turm-Kathedrale definieren, die sich uns als ein ungemein reich dekoriertes sakraler Ziegelbau präsentiert, ausgeschmückt auf jene Art die in dem Gebiete, mit dem Senj über die Adria am meisten Verbindungen hatte, üblich war.

Natürlich müsste man die Voraussetzung über die einheitliche reiche romanische Fassade gegen den Platz (Stari trg) noch beweisen, man müsste durch Öffnung von Schlitzen an den entsprechenden Stellen der heutigen kleinen Säulen, die heute höchstwahrscheinlich als Überbleibsel der alten Mauer den Mittel-schiff von den Seitenschiffen trennen, weitere Forschungen ermöglichen.

Sl. 40. — Dio vedute grada Senja prema izvještaju M. Stiera 1660.